

VERSLAG

OVER HET

BESTUUR EN DEN TOESTAND DER ZAKEN

VAN DE

STAD TURNHOUT

door het Collegie van Burgemeester en Schepenen, in zijne
zitting van 8 October 1878, voorgedragen.

MDCCCLXXIII

MIJNE HEEREN,

Overeenkomstig de bepalingen van het art. 70 der gemeente-wet, hebben wij de eer UEd. het volgende verslag over het bestuur en den toestand der zaken, voor het dienstjaar 1872-1873, te doen.

TITEL I

STAAT DER BEVOLKING

De bevolking van onze stad en derzelver gehuchten, op 31 December 1872, bestond uit 14789 zielen, te weten: 7119 mannen en 7670 vrouwen.

Beweging van den burgerlijken stand

GEBOORTEN, STERFGEVALLEN, HUWELIJKEN, ECHTSCHIEDINGEN,
ERKENDE EN GEWETTIGDE KINDEREN

De volgende staat toont ten duidelijkste aan de bewegingen van den burgerlijken stand, geboorten en sterfgevallen, gedurende de jaren 1871 en 1872.

JAREN	GETAL GEROORTEN				GETAL STERFGEVALLEN				GETAL DOOD GEBOREN				AANMERKINGEN	
	Wettige		Onwettige		Kinderen en ongeborenen		Weduweaars		Mannelijke		Vrouwelijke			TOTAAL
	Mannelijke	Vrouwelijke	Mannelijke	Vrouwelijke	Mannelijke	Vrouwelijke	Mannelijke	Vrouwelijke	Mannelijke	Vrouwelijke	Mannelijke	Vrouwelijke	TOTAAL	
1872	259	229	45	8	356	141	119	50	42	17	26	13	59	In 1872 zijn hier ter stede 4 personen van het mannelijk geslacht overleden, die geen deel van de bevolking maakten, terwijl er 3 van 't mannelijk en 1 van het vrouwelijk geslacht, die hier woonachtig waren, elders zijn overleden.
1871	262	217	11	9	359	216	109	54	49	17	33	8	96	
Terschuil in meer	97	"	9	7	"	"	"	"	"	"	149	0	"	" 3
to min	"	48	"	4	"	72	80	15	7	0	9	0	1	

— 7 —

Van de sterfgevallen der (twee geslachten in 1872, tellen er die geboren zijn :

In 1781	1
" 1783	2
" 1785	1
" 1790	2
" 1791	2
" 1792	4
" 1793	3
" 1794	1
" 1795	7
" 1796	2
" 1797	2
" 1798	0
" 1799	6
" 1800	1
" 1801	3
" 1802	5
" 1803	1
" 1804	4
" 1805	5
" 1806	5
" 1807	3
" 1808	7
" 1809	1
" 1810	4
" 1811	1
" 1812	2
" 1813	1
" 1814	1
" 1815	3
" 1816	5
" 1817	2
" 1818	2
" 1819	5
" 1820	3

	Medege dragen.	100
In 1821		2
» 1822		1
» 1823		0
» 1824		0
» 1825		1
» 1826		1
» 1827		2
» 1828		1
» 1829		1
» 1830		2
» 1831		3
» 1832		2
» 1833		1
» 1834		0
» 1835		2
» 1836		2
» 1837		5
» 1838		4
» 1839		2
» 1840		1
» 1841		3
» 1842		3
» 1843		3
» 1844		4
» 1845		2
» 1846		4
» 1847		3
» 1849		3
» 1850		1
» 1851		1
» 1852		0
» 1853		1
» 1854		0
» 1855		2
» 1856		0
» 1857		1
» 1858		2

Mede te dragen. 163

	Medege dragen	163
In 1859		0
» 1860		0
» 1861		2
» 1862		4
» 1863		6
» 1864		4
» 1865		0
» 1866		9
» 1867		11
» 1868		12
» 1869		27
» 1870		23
» 1871		40
» 1872		68
Totaal.		387

Volgens opgaaf zijn er gestorven ten gevolge van :

	MANN.	VR.
Pokken	17	13
Mazelen	10	6
Scharlakkoorls	41	33
Kwade keel	1	0
Groep	0	3
Tijphuskoorts	2	4
Kinderbedziekte	0	13
Longteering en chronische ziekten der ademhalings werktuigen	45	41
Luchtpijontsteking, longontsteking, fleurus en acute ziekte der ademhalings werktuigen.	1	1
Darmonsteking, afgang	29	18
Verscheidene ziekten onder de bovengenoemde niet begrepen.	50	54
Totaal	196	180

Geweldige sterfgevallen.

382
5

Overeenkomend totaal.

387

HUWELIJKEN

Tusschen jongmans en meisjes geboren :

Van 1823—1827	1
» 1828—1832	2
» 1833—1837	4
» 1838—1842	8
» 1843—1847	44
» 1848—1852	45
» 1853 en naar	1

Tusschen jongmans en weduwen geboren :

Van 1843—1847	1
» 1848—1852	1

Tusschen weduwenaren en meisjes geboren :

Van 1818—1822	2
» 1823—1827	2
» 1828—1832	2
» 1843—1848	1

Tusschen weduwenaren en weduwen geboren :

Van 1803—1807	1
» 1813—1817	2
» 1818—1822	1
» 1833—1837	2
» 1838—1842	1

Totaal. 121

In 1871. 107

Vershil in meer. 14

GEWETTIGDE KINDEREN

	Jongens.	Meisjes.
Beneden de drie maanden	1	0
Van 3 maanden tot 1 jaar	1	1
» 1 jaar » 2 »	1	1
» 2 » » 5 »	1	3
» 5 » » 10 »	1	2
Totaal.	5	7

VERANDERING VAN WONING

Sedert den 1^e Januari tot en met den 31^e December 1872, zijn er in onze stad en in haren buitenkring komen wonen :

Van andere gemeenten van het rijk : 275 mannen, 263 vrouwen.

Van buiten 'slands :

Uit Frankrijk	7	5	»
» Holland	59	43	»
» andere landen	1	»	»
Inschrijving van ambswege	1	»	»

Totaal. 343 » 311 »

Er zijn tusschen gemeld tijdstip van hier vertrokken :

Naar andere gemeenten in het rijk. 224 mannen, 213 vrouwen.

» andere koninkrijken en landen :

» Frankrijk	13	6	»
» Holland	20	10	»
» andere landen	1	»	»

Totaal. 258 » 238 »

Gevolgentlijk zijn er uit onze stad 85 mannen en 73 vrouwen minder vertrokken dan komen wonen.

REGISTERS VAN BEVOLKING

De voorschriften der wet van 2 Juni 1856, en van het koninklijk besluit van 31 October 1866 en die van het gemeente-reglement van 21 November 1856, worden, in het houden der bevolkings-registers, steeds goed nagekomen.

INBOORLINGSCHAP

Gedurende het jaar 1872 is er alhier tot het verkrijgen van inboorlingschap, krachtens art. 9 en 10 van het burgerlijk wetboek, maar eene verklaring gedaan geworden.

AANMERKINGEN OMTRENT HET HOUDEN DER REGISTERS VAN DEN
BURGERLIJKEN STAND

De registers van den burgerlijken stand worden steeds met nauwkeurigheid gehouden.

De heer schepen Dierckx vervult bij voortdoring het ambt van gemachtigden openbaren ambtenaar van den burgerlijken stand.

Door de tusschenkomst van den klerk van den burgerlijken stand zijn er 99 akten van de societeit S' François Regis bezorgd.

VERIFICATIE DER REGISTERS VAN DEN BURGERLIJKEN STAND

De nedergelegde registers over 1872 hebben aan den procureur des konings geene aanleiding tot aanmerkingen gegeven.

TITEL II

GEMEENTE-BESTUUR

Gemeente-raad

In onze gemeente-raad die overeenkomstig het art. 14 der gemeente-wet uit 13 leden moet bestaan, was voor 8 September jl. geen enkele vacatuur. Op denzelfden dag is den heer Joseph Marynen overleden. Dezen heer, die op 22 Augusti 1848 als gemeente raadslid werd gekozen, en op 5 October in bediening gesteld, heeft sedert dien tijd onafgebroken in onze gemeenteraad gezeteld. Door zijnen onophoudenden ijver voor stads belangen, en zijn toegevend en gezellig karakter, werd hij hier ter stede algemeen geacht.

Collegie van Burgemeester en Schepenen

Hetzelve heeft geen wijziging ondergaan.

Het getal der zittingen van het collegie, waarvan processen-verbaal in 1872 zijn opgemaakt, belooft tot 59.

Personeel en inrichting der bureelen

Het personeel der bureelen heeft, sedert ons laatste verslag eene verandering ondergaan. De heer F. Vues, is als hulpklerk ter secretarij bij uw besluit van 16 Juni ll. benoemd geworden, in vervanging van den heer F. Versteylen, ontslaggever.

Kieslijsten

De algemeene opgemaakte kieslijsten voor de jaren 1873 en 1874, geven bij vergelijking den volgenden uitslag :

JAREN	KIEZING VOOR DE VORMING		
	der wetgevende kamers	van den provincialen raad	van den gemeente-raad
1874	267	466	633
1873	255	420	630
Verschil	in meer	42	3
	in min	„	3

De herziening van deze lijsten heeft, in gevolge het kieswetboek van 18 Mei 1872, plaats gehad.

Op de kieslijst voor de wetgevende kamers, zijn er voor het jaar 1874 doorgeschrapt :

5 personen welke voor de herziening der gezegde lijsten waren overleden.

4 welke de stad hadden verlaten.

En 1 die den vereischten cijns niet meer betaalde.

Ziehier de herhalende tabel der verschillende staten en beroepen, waartoe de personen, op de kieslijst voor de wetgevende kamers gebracht, behooren :

Advokaten en procureurs of avoués	4
Ambachtslieden	23
Ambtenaars of beambten van den Staat	14
Idem van de gemeente en der provincie	5
Aannemers, metsers en huisschilders	9
Brood- en bankelbakkers	7
Bankiers	1
Beeldhouwers	1
Beenhouwers	2
Brouwers	5
Drukkers en boekverkoopers	4
Genees- en heelmeeesters	3
Handelaars en winkeliers	36
Herbergiers en logementhouders	10
Kooplieden en wisselhandelaars	15
Landbouwers en pachters	30
Ministers der erediensten	8
Molenaars	3
Notarissen	4
Nijverheids-ocfenaars	27
Professoren-onderwijzers	2
Rechters en raadshceeren	4
Renteniers en eigenaars	18
Tappers en slijters	18
Zilvermeden	2
Andere beroepen	10

Totaal. 267

Lijst der jury

De herziene naamlijst der personen, die in onze stad als juré kunnen worden geroepen, beloopt voor dit jaar tot 42. Het verleden jaar was dit getal hetzelfde.

Kiezingen

Zoo als wij hier voren onder den titel gemeente-bestuur, hebben gezegd, is onze gemeente-raad voltallig, en bijgevolg heeft er geene kiezing voor den zelven moeten plaats hebben.

Er zijn alhier ook geene kiezingen voor de wetgevende kamers, noch voor den provincialen raad geschied.

Beweging der zaken van het bestuur en stadschriften

Zonder verandering; zie ons verslag over 1856-1857.

Gemeentegoederen

ROERENDE EN ONROERENDE GOEDEREN

Zie den volgenden titel : aankoopingen, verkoopingen en mangelingen.

Aankoopingen, verkoopingen en mangelingen

Er zijn andermaal geene aankoopingen, verkoopingen noch mangelingen sedert ons laatste verslag geschied.

Betwistbare zaken

Geene.

Gemeente-reglementen

Zie ons vorig verslag.

TITEL III

GEMEENTE-INKOMSTEN

Ontleding der gemeente-rekening van 1872 en waardeering der begrooting van 1874

GEWONE EN BUITENGEWONE ONTVANGSTEN

a. GEWONE

Erfelijke inkomsten.

	Rekening.	Begrooting.
Verhuring van huizen en andere opbrengende gebouwen	fr. 1020,00	1120,00
Verkoop van turf, schadden, hout en strooisel, enz.	00,00	000,00

Gemachtigde heffingen, schattingen en belastingen.

Voor het onderhouden en verbeteren der buurt-wegen	4290,82	4400,00
Opbrengst van het staangeld in het vleeschhuis.	420,00	300,00
Gewone additionneele centimen op de belastingen.	3650,93	3600,00
1/4 der belastingen op de honden	545,38	830,00
Aandeel der stad voor de afgeschafte oetrooi-rechten, volgens de wet	04900,00	64900,00
Belasting op de paarden en ossen	12452,88	3600,00
Item op de rijtuigen op veren of riemen	580,00	1600,00
Item van de belasting op het bebouwd kadastraal inkomen der bebouwde huizen, lusthuizen en nijverheidsgebouwen		20000,00

Andere ontvangsten.

Opbrengst der ruiming van de stadspissijnen en gemakken	000,00	195,00
Opbrengst der akten van den burgerlijken stand.	163,20	140,00
Mede te dragen.	88032,21	100405,00

Rekening. Begrooting
Medege dragen fr. 88032,21 100405,00

b. BUITENGEWONE.

Goed slot der vorige rekening	18145,75	
Overschot der vorige dienstjaren op de begrooting.	00,00	1066,18
Toelage van de provincie voor de stadsteekenschool.	300,00	300,00
Id. id. van den staat id.	400,00	400,00
Id. id. voor het nieuw gasthuis voor 1874	00,00	25000,00
Id. id. voor het bestraten der Hofstraat.	00,00	3448,20
Id. id. voor de muziekschool	1000,00	1000,00
Id. id. voor het lager onderwijs	4830,00	5000,00
Id. id. voor de bewaarschool	1100,00	1100,00
Toelage van den staat voor de woning van den onderwijzer te Severdonek	1350,00	
Id. van de godshuizen voor het bouwen van een nieuw gasthuis	25000,00	
Id. van den staat en de provincie voor id.	26800,00	
Bedrag der uitgegeven kasbons	45000,00	
Betaalde som door de kind. G. Vueghs voor het klein Moddegoor.	12,22	
Legaat Puraye	200,00	
Verschillende ontvangsten	645,60	300,00
Buitengewone opeentimen	9880,65	16800,00
Som te ontvangen voor het uitbetalen aan de liefdadige gestichten	00,00	1000,00
Teruggave van den verleenden onderstand aan behoeftige reizigers	12,30	150,00
Militaire logementen, transporten, enz.	00,00	1000,00
Teruggave van de verschotten gedaan voor de kuisching der rivieren <i>ex-officio</i> , ten laste der boordeigenaars	00,00	100,00
Opbrengst van reeds verleende en nog te verleene concessiën voor begraafplaatsen op het gemeente kerkhof	00,00	400,00
Algemeene ontvangsten en opbrengsten van het gaz-fabriek.	43658,20	48000,00
Andere ontvangsten.		00,00

Mede te dragen fr. 260366,03 202467,38

	Rekening.	Begrooting.
Medege dragen fr.	266366,93	202467,38
Solde der te doene leening van fr. 260000, te weten : voor het bouwen van het nieuw gasthuis (fr. 32000) en (fr. 4500) voor de nieuwe klok en beiaard.		36500,00
3 ^e Serie der kasbons uit te geven en af te leggen uit den opbrengst van het oud gasthuis op 2 jaren of eerder		30000,00
Totaal fr.	266366,93	268967,38

GEWONE EN BUITENGEWONE UITGAVEN

	Rekening.	Begrooting.
1 ^e Kapittel. Huishoudelijk plaatselijk bestuur fr.	15409,68	15760,00
2 ^e " Publieke veiligheid en gezondheids-gestellen, enz.	50350,07	60820,00
3 ^e " Gemeente-werken	6364,21	6550,00
4 ^e " Handel en scheepvaart	400,00	400,00
5 ^e " Casernceering, logementen en militaire transporten		1000,00
6 ^e " Publieke weldadigheid	36927,95	31750,00
7 ^e " Eeredienst	900,00	900,00
8 ^e " Openbaar onderwijs	15048,69	15550,00
9 ^e " Schoone kunsten	4848,88	7300,00
10 ^e " Gevestigde schuld	10248,42	28259,20
11 ^e " Regelingen	4528,81	70,80
12 ^e " Herhalingen		485,00
13 ^e " Buitengewone uitgaven	3489,57	
14 ^e " Verschillende uitgaven	1449,14	7826,00
15 ^e " Nieuwe werken en bijzondere uitgaven.		
	111535,13	91500,00
Totaal fr.	261560,55	268162,00

Uitkomst van de begrooting van 1874

Ontvangsten	fr. 268967,38
Uitgaven	" 268162,00
Boni fr.	805,38

Schulden

Behalve het uitgeven van twee seriën kasbons de eene van fr. 45000,00 en de andere van fr. 55000,00 samen fr. 100,000,00 af te leggen uit den opbrengst van het oud gasthuis, op 2 of 3 jaren, hebben wij deswegens geene verandering aan te halen.

Leeningen

Op de stadsleeningen van 1861 en 1863 is er sedert ons laatste verslag eene aflegging geschied van 2400 fr. Voor nieuwjaar aanstaande zal er nog bij uitloting worden wedergegeven fr. 2500,00.

Financiële gesteltonis

Stads financiële gesteltonis is steeds goed. Door de afschaffing van de belasting op de voorgevels der huizen, door den raad op 7 Juli jongstleden besloten, is er een geheel ander stelsel van gemeente-belasting aangenomen, welke men aan de beoordeeling van Zijne Majesteit heeft onderworpen.

Comptabiliteit

BEGROOTING VAN 1873

De stedelijke begrooting van het loopende dienstjaar 1873, is door de bestendige deputatie van den provincialen raad in zijne zitting van 10 Januari II. vastgesteld, te weten :

De ontvangsten op	fr. 508829,01
De uitgaven op	" 499725,20
En het overschot op.	fr. 9104,71

Rekening

De rekening door den gemeente-ontvanger over het dienstjaar 1872 ingezonden, en door de gemeente-raad voorloopig vastgesteld toont aan :

Dat de ontvangsten van allerlei aard bedragen	fr.	266366,93
Dat de gewone en buitengewone uitgaven beloopt tot	»	261560,53
En het goed slot op	fr.	4806,38

Pensioenkas

Zie ons verslag over 1853-1854.

Een onzer oude toegevoegden aan den commissaris van politie P. J. Feyen, is op 4 Augusti op pensioen gesteld.

TITEL IV

LIEFDADIGE GESTICHTEN

Bureel van weldadigheid

Wij hebben gelukkiglijk van geene veranderingen in het personeel gewag te maken.

Rocerende en onroerende goederen

Deze hebben geene veranderingen ondergaan.

Giften en legaten

Het bureel heeft sedert ons laatste verslag geene giften of legaten ontvangen.

Aankoopingen, verkooping en mangelingen

Zie hiervoren onder den titel : *Rocerende en onroerende goederen.*

Afleggingen en aanleggingen van kapitalen

De aflegging sedert 1° September 1872 door de heer M. Nieuwenhuysen aan het bureel gedaan, bestaat uit het volle kapitaal eener rente van fr. 4373,78 aan 3 o/o. De aanleggingen van kapitalen zijn geweest, te weten : 1° Een nominaal kapitaal van fr. 4100,00 4 1/2 o/o ingeschreven op 's lands grootboek onder N° 21032, 3^e serie; en 2° Een dito van fr. 500,00 4 1/2 o/o, id. N° 21083, 3^e serie.

Comptabiliteit

De vastgestelde rekening voor den ontvanger over het dienstjaar 1872, geeft op :

Dat de ontvangsten van allen aard bedragen	fr.	58613,60
Dat de gewone en buitengewone uitgaven beloopt.	»	51838,52
En dat het goed slot bedraagt	fr.	6775,08

De vastgestelde begrooting van het loopende dienstjaar 1873, hierin begrepen een onderstand van de stad van fr. 27,000,00 bedraagt in :

Ontvangsten	fr.	53395,73
Uitgaven	»	53208,01
Overschot	fr.	187,72

Statistische opgave van behoefte

Het getal behoeftigen, door het bureel ondersteund, is in het loopende jaar nogmaals verminderd, uit hoofde dat de daglooners en de ambachtslieden gedurig werk hebben gehad, en goede daggelden hebben kunnen verdienen.

Het bureel heeft dien ten gevolge andermaal de buitengewone onderstand van de stad voor onderhoudskosten van behoeftigen in zijne begrooting voor 1874 verminderd.

Onderstands uitdeelingen

De uitdeeling, door ons armbestuur zelfs gedaan, tot onderstand van personen, welke hier hunne woonplaats hebben, beloopt, volgens de rekening van 1872, te weten :

In geld	fr. 6000,00
In brood	» 8118,90
In kleederen en lijnwaad	» 1305,76
Voor geneesmiddelen	» 1308,00
Jaarwedde van de genees-, heel- en vroedmeesters	» 2000,00
Voor mondkosten enz., der bestedelingen in S ^t Pieters godshuis geplaatst, eerste kleeding begrepen	» 4123,71
Voor id. id. id. elders geplaatst	» 7134,78
Voor id. van zinneloozen te Brugge en id	» 3748,30
Voor huishuren	» 2187,47
Voor onderstand aan vreemdelingen	» 7747,09
Behalve den geldelijken onderstand van fr. 27000,00 heeft het arm-bestuur nog betaald voor verplegingskosten in vreemde hospitalen, enz.	» 4895,42

(De betaalde kosten voor bedelaars door de stad be-
loopen fr. 719,95.)

Samen fr. 48869,43

Betwistbare zaken

Er is met de familie Dykmans eene transactie over het legaat van wijlen Adriaen Vogels aangegaan, en door de bevoegde overheid goedgekeurd.

Godshuizen

BESTUUR

Nogmaals moeten wij van geene verandering in het bestuur gewag maken.

Nieuw gasthuis

De bouw van het nieuw gasthuis is, ofschoon de aannemers veel moeite hebben gehad om genoegzame met-

selaren te vinden, tamelijk wel gevorderd. En wij voeden de hoop dat de aannemers dit schoone gebouw op den bepaalden tijd zullen kunnen voltooien.

De stad heeft reeds voor dezen bouw op 5 September ll. fr. 133824,85 betaald.

De bestiering der godshuizen heeft ook de bijdrage van fr. 25000,00, die zij volgens overeenkomst moest betalen, in de stadskas gestort.

Roerende en onroerende goederen

De eigendommen van Ste Elisabeths gasthuis hebben andermaal in den loop van dit jaar, door het verkoopen van bouwgronden tegen den hof en Warandestraat verandering ondergaan. Deze gronden zijn aan zeer hoogen prijs verkocht en hebben met de boomen daarop staande fr. 60258,51 opgebracht. Onder deze som is begrepen die van fr. 6367,50, welke de stad aan het gasthuis heeft betaald voor den bouwgrond voor de meisjesschool tegen de Gemeentestraat, en voor de openbare plaats op het einde der Warandestraat, over het oud militaire hospitaal.

Giften en legaten.

Onze godshuizen zijn sedert een jaar met geene giften of legaten begunstigd geworden.

Aankoopingen, verkoopingen en mangelingen

Zie hiervoren titel : *Roerende en onroerende goederen.*

Afleggingen en aanleggingen van kapitalen

De afleggingen aan de godshuizen sedert ons laatste verslag gedaan, zijn de volgende :

Aan het begijnhof eene rente van fr. 211,64 aan 3 o/o, met hetzelfde kapitaal door de kinderen Raeymaekers te Arendonck.

Aan het jongensweezenhuis eene rente van fr. 4000,00 aan 4 o/o door Petrus Henricus Fléerackers alhier.

Integendeel is er door dezelfde bestiering aangekocht geworden in Belgische obligatiën :

- 1° Eene Belgische obligatie aan 4½ %, van een nominaal kapitaal van fr. 4000,00, voor het jongensweezenhuis, ingeschreven op 's lands grootboek onder n° 5867, 6e serie
- 2° Eene id. van fr. 500,00 aan 4½ %, voor St Pieters godshuis, ingeschreven op 's lands grootboek onder n° 5307, 6^e serie.
- 3° Blijkens livret n° 3541, serie B, heeft men voorloopig voor het gasthuis fr. 35000,00 op de spaarkas geplaatst.

Comptabiliteit

De comptabiliteit wordt bij volharding op eenen goeden voet gehouden.

De vastgestelde begrootingen voor het loopende dienstjaar 1873, bedragen, te weten :

	Ontvangsten	Uitgaven.	Overschot.
Gasthuis	fr. 46127,24	fr. 43669,00	fr. 2458,24
Beggijnhof	» 17686,78	» 17628,12	» 58,66
S ^t Pieters godshuis	» 24844,10	» 24779,00	» 65,10
Algemeen totaal	fr. 88038,12	fr. 88376,12	fr. 582,00
Die voor 1872 bedroegen	» 160393,77	» 159728,16	» 665,61
Verschil in min	fr. 71435,65	fr. 71532,01	fr. 83,61

Dit verschil in min komt voorts dat er voor de bouwning van het nieuw gasthuis geene buitengewone credieten in de begrooting 1873 van het gasthuis meer moesten gebracht worden.

Voor de herplaatsing van kapitalen en aankoop van Belgische obligatiën heeft men in de begrootingen voor 1873 gebracht, te weten :

Voor het beggijnhof eene som van	fr. 1809,84
En voor S ^t Pieters godshuis	» 2500,00
Te zamen	fr. 4309,84

De goedgekeurde rekeningen over het dienstjaar 1872 bedragen, te weten :

	Ontvangsten.	Uitgaven.	Overschot.
Gasthuis	fr. 20128,80	fr. 15740,21	fr. 4388,59
Beggijnhof	» 25896,39	» 22828,07	» 3068,32
S ^t Pieters godshuis	» 16510,32	» 14371,17	» 2139,15
Algemeen totaal	fr. 62535,51	fr. 52939,45	fr. 9596,06

Botwistbare zaken

Geene.

Fondatio en infirmerij op het beggijnhof

Deswege hebben wij andermaal geene verandering aan te stippen.

Deze twee gestichten onderhouden nog steeds dezelfde beggijnen; de fondatio zeven en de infirmerij vijf, samen 12. De huishoudelijke bestiering is nog dezelfde.

Opgaaf der verzorgde zieken in het gasthuis

Van 1 September 1872 tot 1 September ll. zijn er in genoemd gesticht opgenomen 181 personen, te weten :

Van deze 181 personen waren er ten laste van Turnhout.	124
Van andere gemeenten	14
Vreemd aan het rijk	8
Voor hunne penningen	18
Van Oud-Turnhout	16
Van Turnhout en Oud-Turnhout	1
Totaal	181

De huishoudelijke en geestelijke bestiering van ons gasthuis heeft geene verandering ondergaan.

St Pieters godshuis

Dit liefdadig gesticht, sedert 1856 bekomen, wordt door eenen geestelijken directeur en 9 religieuzen van het orde van St Elisabeth en Franciscus bestuurd, en bevat thans 43 meisjes, 32 jongens, 15 oude vrouwen en 28 oude mannen.

Onder de jongens weezen zijn er : 3 broodbakkers, 4 prenten- of mannekens schilders en 25 boekbinders.

Men vertrouwt dat er voor 1874 geenen onderstand zal worden gevraagd.

De rekening van 1872 bestatigd, dat de winsten van het gesticht, meerder dan in 1871 hebben opgebracht. De meerdere winsten beloopt tot de aanzienlijke som van fr. 2131,12.

Gedurende het jaar 1872 beloopt deze winsten te weten :

Van de oude mannen en vrouwen	fr. 1087,07
Van de jongens weezen	„ 5298,54
Van de meisjes	„ 3900,00

Totaal. fr. 10285,61

Zinneloozen

Van het getal zinneloozen tot onze stad behoorende, is er sedert een jaar, 1 overleden. Het getal hiervan beloopt nog 14.

Ons armbestuur heeft in S ^t Julianus gasthuis te Brugge te onderhouden	12
Door hunne familie worden onderhouden	2

Ovreekomend totaal. 14

Blinden en doofstommen

Zie ons vorig verslag.

Bedelaars-werkhuis

Ofschoon het getal bedelaars, waarvan de stad te Hoogstraeten en elders de onderhoudskosten tijdelijk heeft betaald, sedert ons laatste verslag is vermeerderd, hebben wij andermaal het vroeger toegestaan crediet voor de onderhoudskosten met fr. 100,00 verminderd, om reden dat, wanneer wij overtuigd zijn, dat zij met hunnen arbeid den kost kunnen winnen, hunne in vrijheidstelling vragen.

Gedurende het 4 ^e kwartaal 1872 zijn er geweest	3
„ 1 ^e „ 1873 „ „	8
„ 2 ^e „ „ „	7
„ 3 ^e „ „ „	

Totaal. . . . .

TITEL V

E E R E D I E N S T

Geestelijkheid, kloosters, geestelijke corporatiën, enz.

Wegens de geestelijkheid van onze stad eigenlijk gezegd, hebben wij de volgende verandering te melden. De cerw. heeren Busschots is als pastoor in het gasthuis te Leuven, en Meses als onderpastoor in de parochie der rijke Klaren te Brussel benoemd geworden, terwijl de cerw. heeren Verschueren en Pittoors eerstgenoemde heeren alhier als onderpastoors hebben vervangen.

De cerw. heer Van der Linden, rustend pastoor is alhier op het Beggijnhof overleden.

De eerw. heer F. A. Jacobs, die sedert 17 September 1822, alhier ter stede als onderpastoor was geplaatst geworden, is het verleden jaar op zijn verzoek op pensioen gesteld. Deze heer die in het vervullen van zijn eerwaardig ambt, nooit onderscheid tusschen arm en rijk maakte, is altoos door zijn voorbeeldig gedrag van onze inwoners gacht geweest. Z. Eerw., die om zoo te zeggen, het leven en den handel en wandel van twee generatiën in onze stad heeft gekend, vierde het verledene jaar zijn vijftigjarig jubelfeest als onderpastoor.

Wij koesteren de hoop van dien vromen man, welke voortdurend dienst in onze parochiekerk doet, nog eenige jaren in gezondheid te mogen behouden.

De ons bekende veranderingen, die het personeel in St Josephs-Collegie heeft ondergaan, zijn de volgende :

De eerw. heeren professoren J. B. Castelyns, C. Van Wynendaele en E. Bruson, en de eerw. heeren priesters F. J. Goyaerts, C. Kirchgessner, J. A. M. Swarts, P. Bogaerts, L. Boeteman en L. W. Frenken zijn het collegie komen bewonen, terwijl de eerw. heeren V. Stubbe naar Drongen, T. Goethals naar Leuven, P. J. De Prins naar Antwerpen zijn vertrokken.

De eerw. heer S. Platteau is in het collegie overleden.

Kerkfabrieken

De benoemingen en de kiezingen voor de kerkfabrieken en de bureelen der kerkmeesters blijven jaarlijks in de maand April, overeenkomstig het decreet van 30 December 1809, geschieden.

De rekeningen over 1872 die ter stads secretarij zijn overgelegd en welke door de bestendige deputatie van den provincialen raad zijn goedgekeurd geworden, geven de volgende uitkomst :

a. St PIETERS-KERK

Gewone en buitengewone ontvangsten	fr. 18337,26
Uitgaven van allen aard.	» 17188,37
	<hr/>
Overschot	fr. 1148,09

b. DE KERK VAN O. L. V. TE SEVERDONCK

Ontvangsten.	fr. 800,44
Uitgaven	» 627,05
	<hr/>
Overschot.	fr. 233,30

De geadviseerde begrootingen door den gemeenteraad voor 1874, bedragen :

a. VOOR St PIETERS-KERK

Gewone en buitengewone ontvangsten	fr. 18067,93
Uitgaven van allen aard.	» 18063,45
	<hr/>
Overschot.	fr. 4,48

b. VOOR DE KERK VAN O. L. V. TE SEVERDONCK

Voorgestelde gewone en buitengewone ontvangsten.	fr. 44726,46
Id. uitgaven van allen aard.	» 44630,15
	<hr/>
Overschot.	fr. 96,31

Voor de bouwing der nieuwe kerk is hier fr. 43600 gebracht.

Roerende en onroerende goederen

Hierover hebben wij geene verandering aan te stippen.

Giften en legaten

Er is door wijlen vrouwe Catharina Delen, huisvrouw van den heer M. Nieuwenhuyzen alhier, aan St Pieters kerk gelegateerd eene som van fr. 600 op last van jaarlijks eeuwigdurend, op of omtrent haren sterfdag, in dezelfde kerk eene solemnele zingende zielmisse met assistenten of drie heeren priesters te celebreren.

Afleggingen en aanleggingen van kapitalen

Er is door den heer L. Tubbax tot kwijting eener rente van fr. 8,47 aan den penning 25 met fr. 211,75 aan S' Pieters kerk afgelegd, om tot den aankoop van Belgische fondsen 4 1/2 o/o gebruikt te worden.

TITEL VI

OPENBAAR ONDERWIJS

Collegie van humaniteiten

Het is ons aangenaam voortdurend te kunnen melden, dat de goede faam van ons S' Joseph-collegie nog jaarlijks aanwint.

Men telde in hetzelfde voor de vacantie 264 studenten, te weten : 160 *internen* en 104 *externen*.

Veertien professors onderwijzen de studenten in de verschillende vakken van onderwijs.

Van de klas van de rethorika, welke bij het jongste schooljaar uit 24 studenten bestond, begeven zich dit jaar 7 studenten naar het klein seminarie te Mechelen; onder dit getal bevinden zich de heeren Ed. Dieltjens en Dom, Eg. Hombroeck, Janssens en Eug. Verrees van Turnhout, die hun aannemings-exaam voor de filosofie reeds met goed gevolg hebben afgelegd. Zeven andere leerlingen der rethorika, waaronder twee van Turnhout, treden in de orde der Sociëteit Jesus. Het is opmerkenswaardig, dat van dezelfde klas vroeger reeds twee studenten naar Amerika vertrokken om aldaar voor de missiën te worden

opgeleid; een trad in de orde van Premonstreit, een in de orde der Capucijnen, en een bestudeert de filosofie in het bisdom van Gent. Zoo dat men op de 24 er 20 tellt die den priesterlijken staat omhelzen.

In ons vorig verslag gewaagden wij van eenen grooten nieuwen bouw die men naast het collegie maakte, die den naam van *Apostolieke school* zou dragen, en waarin kosteloos opvoeding en onderwijs zouden ontvangen jongelingen, beroofd van de goederen der fortuin, maar uitstekend door deugd en talenten. Overigens dat het doel dezer instelling was van op die wijze missionarissen voor vreemde landen te vormen.

Voornoemde groote bouw is thans voltooid. En reeds zijn er 28 studenten waarvan men hiervoren melding maakt. Deze jongelingen wonen de lessen bij die door de professoren van het collegie gegeven worden.

Middelbare school

Het bestierend bureel der gouvernements middelbare school alhier ter stede heeft door de ontbinding der gemeente-raden slechts eene verandering ondergaan.

De heer schepen Roest heeft den heer J. De Fierlant, die zijn ontslag had gegeven, als lid van het schepencollegie vervangen.

Betrekkelijk het onderwijzend personeel hebben wij geene verandering aan te stippen.

Bij het intreden van het schooljaar 1872-1873, telde men 198 leerlingen, verdeeld als volgt :

In de middelbare school	36
" voorbereidende fransche klas.	89
" " vlaamsche	73
Totaal.	198

In den laatsten algemeenen prijskamp tusschen de middelbare scholen van België, onder de nieuwe leerlingen, heeft onze middelbare school zich nogmaals gunstig onderscheiden; immers de leerling Smeets behaalde met $82\frac{3}{10}$ punten op 100, den 4^e prijs, en de leerling Verwaest met 70 punten op 100 den 11^e accessit.

De eerste prijs bekwam 86 punten, de 2^e $85\frac{3}{10}$ en de 3^e 85. In het litterarisch gedeelte, bekwam de leerling Smeets $53\frac{3}{10}$ punt, en de 1^e 52. Er waren 10 prijzen en 20 accessiten bepaald.

In den bijzonderen prijskamp voor het Vlaamsch, onder de oudere leerlingen bekwam Em. Van Broeckhoven, den tweeden prijs met 80 punten. Die den eersten prijs behaalde had er maar 82.

Slechts drie leerlingen onzer middelbare school hebben aan den prijskamp deel genomen.

Gemeente lagere scholen

Onze stadkostlooze jongensschool is gedurende het afgelopen schooljaar door nagenoeg 320 leerlingen bijgewoond geworden. Geene pogingen worden gespaard, noch door het stedelijk bestuur noch door de onderwijzers, om onder-richt en opvoeding op de vereischte hoogte te brengen, en de leerlingen een grondig, degelijk en voor het werkelijk leven nuttig onderwijs te bezorgen; ook niet tegenstaande het vroegtijdig verlaten, het grootste getal kinderen slechts gemiddeld van 2 tot 3 jaar de lessen bijwonende, hebben wij het genoegen te melden, dat in den bijzonderen prijskamp, welke op het einde van het schooljaar tusschen de leerlingen van de hoogste klas heeft plaats gehad, een leerling op het *maximum* van 123 punten er 112 $\frac{39}{100}$ bekwam, terwijl een tweede 108, en een derde 105 punten verwierf.

De leergang der Fransche taal, in het schooljaar 1872-1873 geopend, wordt in de beide kosteloze scholen, met goed gevolg gegeven. Aan dit onderwijs, alleen voor de hoogste klas bestemd, worden wekelijks $4\frac{3}{4}$ uren besteed. Het heeft voor hoofdoel den kinderen de bijzonderste moeielijkheden der spraakkunst te doen overwinnen, hen eenigzins met de taal eigen te maken en ze in staat te stellen, later zelve het aanleeren dezer taal voort te zetten. Meer kan men in onze kosteloze scholen niet bekomen, vermits het grootste getal leerlingen de school verlaten, alvorens twee jaar de hoogste klas te hebben bijgewoond.

Overigens blijven onze gemeenteschool-onderwijzers en onderwijzeressen bij aanhoudendheid met lof aan hunne taak voldoen.

Bijzondere lagere scholen, scholen voor bejaarde personen en zondagscholen

Zie ons verslag over 1858-1859.

Bewaarscholen

Wegens de kosteloze bewaarschool, die sedert het jaar 1870, zoo als onze vorige verslagen aanduiden, bestaat, hebben wij geene bijzondere veranderingen aan te stippen. Het getal kinderen van 2 tot 7 jaren in deze nuttige inrichting aangenomen, beloopt tot 240.

Een groot getal ouders van de niet bemiddelde klas onzer bevolking, weten althans naar waarde te schatten wat nut en voordeel zij door de voormelde inrichting genieten. Immers zij kunnen zonder kommer zich met hunne bezigheden ophouden, met de overtuiging en vol-doening dat hunne kinderen in de bewaarschool opvoeding

en kennissen verkrijgen, die zij aan dezelve nooit kunnen verschaffen. Het is ook dan om die reden dat men aan al de aanvragen der ouders niet meer kan voldoen.

Wij hebben vóór het dienstjaar 1872 van de provincie en staat, van ieder eene toelage van 500 franken, voor deze nuttige inrichting verkregen.

Scholen van nijverheid, kunsten, ambachten en normaalscholen

Deze bestaan hier ter stede niet.

Onderwyzend personeel, jaarwedden der onderwijzers, enz.

Hierover hebben wij geene veranderingen aan te stippen.

Volgens de stedelijke begrooting is er voor het loopende dienstjaar, door de stad toegestaan :

- 1° Voor de school van middelbaar onderwijs, onderstand fr. 3550,00
- 2° Voor de stads kosteloze school voor jongens en meisjes, en voor de school te Severdonek. » 10000,00
- 3° Voor den onderstand der bewaarschool, voor behoeftige kleine kinderen. » 1700,00

Totaal. fr 15250,00

Schoollokalen

Het plan voor het bouwen van eene nieuwe stadskosteloze meisjesschool met woning voor de hoofdonderwijzeres, begroot op francs 44453,90 en door den raad op 22 April goedgekeurd, is sedert den 28° derzelfde maand aan de bekrachtiging der bevoegde overheden onderworpen.

Wij verhoplen dat de aanbesteding er van eerlang zal kunnen plaats hebben.

Onderstand voor het lager onderwijs

Aan de stad is voor het lager onderwijs voor het loopende jaar andermaal eenen onderstand van 5000 fr. toegestaan. Doch op deze som hebben wij maar fr. 4830,00 ontvangen.

Bijzondere kostscholen

De bijzondere kostschool voor meisjes, door de kanonikerssen van het H. Graf gehouden, blijft nog altoos onder alle punten aanbevelenswaardig.

Men telt thans in de school 50 pensionnaires.

Buiten de kostschool ontvangen er 297 meisjes het onderwijs, 177 tegen betaling en 120 kosteloos.

Onder de laatste 120 kinderen zijn er 65 die in eene afzonderlijke school het kantenmaken leeren.

TITEL VII

SCHOONE KUNSTEN, WETENSCHAPPEN EN LETTEREN

Teekenschool

In het afgelopen schooljaar hebben nagenoeg 130 leerlingen de verschillende cursen der school bijgewoond.

Het nieuw programma van het staats-bestuur wordt in de school gevolgd; er is een derde professor aan dezelfde toegevoegd om de leerlingen in de mathesis, lijntekening, teekening der soliden enz. enz., te onderwijzen.

De inrichting van dezen nieuwen cursus heeft tot vrij aanzienlijke onkosten aanleiding gegeven; maar de hoop in den goeden uitslag van dien nieuwen cursus en het vertrouwen dat de staat ons in die kosten zal behulpzaam zijn heeft ons doen besluiten dezelve niet langer uit te stellen.

Het staatsbestuur blijft aanhoudend de school met giften van modellen en boeken begunstigen, en de provincie en de staat geeft jaarlijks geldelijke toelagen voor dit belangrijk gesticht.

Bijzondere verzameling van kunstvoorwerpen en oudheden.

Vele vreemdelingen, waaronder personen van aanbelang, komen bij aanhoudendheid bezoeken het kabinet van oudheden en kunstvoorwerpen van den heer W. F. J. Van Genechten, rustend eere-voorzitter onzer rechtbank van eersten aanleg. Sedert het afgelopen jaar prijkt aldaar onder zijne verzamelingen, een aantal van voorwerpen in oud Delfts en Doornisch porcelein; van de eerste bewonderd men een paar muilen veelkleurig en met uitersten smaak en goud gestoffeerd. Ook twee kleine bloemvasen gezegd *au panier* die even schoon versierd zijn. Onder het Doornisch porcelein beschouwd men met genoegen twee borden met goud omgeven en met groene bloemtuilen versierd, van dat eigenaardig groen dat men *vert de Savy* noemt, alsmede een mostaardpotje met goud opgehelderd en met keurige *bouquetten* voorzien. Overigens heeft opgenoemden heer ook een oud Christusbeeld in koper van de 13de eeuw verkregen.

De verzameling van Mr Ignatius Loyens, blijft nog altoos in belangrijkheid winnen bijzonder in fraaie oude aardewerken en porceleinen.

Muziekgenootschappen

De harmonie, welke sedert een vijftal jaren weinig werd bijgewoond en maar een klein getal liefhebbers van muziek meer telde, is dit jaar ontbonden en vervangen geworden door het fanfaregenootschap *l'Echo de la Campine*, welk behalve de zang en symphonie afdelingen reeds dertig spelende leden telt. Het bestuur heeft eenen schoonen hof buiten de stad aangelegd, waar in den zomer concerten gegeven worden. In dezen hof is ook een fraai kiosk gebouwd.

Het zanggenootschap *Orpheus* heeft in 't vroegjaar den hof gehuurd die de harmonie vroeger in gebruik had, en er dezen zomer concerten in gegeven.

Muziekscholen

Behalve de schoone piano die in de muziekschool is geplaatst geworden, heeft men dit jaar nog een contrebasse, violoncelle en alto aangekocht. Men heeft ook insgelijks de noodige *methodes* voor de laatstgenoemde muziekinstrumenten aangeschaft.

De lessen worden op de vijf laatste dagen der week van 7 tot 9 ure 's avonds gegeven.

Letterkundige genootschappen

Geene.

TITEL VIII.

GEZONDHEIDSDIENST (HYGIÈNE)
EN OPENBARE GEZONDHEIDS-GESTELTENIS

Nopens het *geneeskundig toevorzicht* hebben wij geene verandering aan te stippen. In het *geneeskundig personeel* is eene verandering geschied. De heer G. Heylen heeft onze stad verlaten om zich als doctor te St Gilles bij Brussel, te vestigen.

Openbare gezondheids-gesteltenis

De openbare gezondheids-gesteltenis in onzo stad laat niets te verlangen over.

Wij tellen heden 15 September 64 overlijdens minder dan het verledene jaar.

Koepokinenting

Ondanks alle onze herhaalde aanbevelingen aan de ouders dat ze hunne kinderen door den heer doctor Vermeirsch, stads-vaccinateur, kosteloos kunnen laten vaccineren, blijft onze behoeftige volksklas er onverschillig aan. In alle de zittingen welke genoemde heer ten stadhuize, sedert een jaar heeft gehouden, zijn er slechts 33 kinderen gekomen om zich te laten vaccineren.

Zindelijkheid der straten

Zie ons verslag over 1852-1853.

Gymnastique of lichaams oefeningen

Zie ons verslag over 1851-1852.

Begrafenissen

Zie ons verslag over 1851-1852.

Sedert ons laatste verslag zijn er geene vergunningen voor begraafplaatsen op het gemeente-kerkhof gevraagd geworden.

Rampen en ongelukken

Wij hebben twee brandrampen te betreuren gehad, doch van geenen ernstigen aard, namelijk een werkhuis waarin men *bougiesdoosjes* maakte, en twee woningen van den heer Ant. Van Genechten op den Lochtenberg, en eene schuur van den eerw. heer Hendrickx op het Stokt.

De voorgevallene ongelukken zijn : De verdrinking van een kind op 23 November, id. van een kind en van een persoon in de vaart op 3 en 23 Februari, id. id. van een kind in eene kuip water op 5 April, id. van een persoon in de rivier de Aa, alsook de verhangung van eenen onzer inwoners op 28 Januari laatstleden.

TITEL IX

**OPENBARE VEILIGHEID, JUSTICIE
EN GEVANGENHUIZEN**

Policie, inrichting en personeel, ordonnantiën en reglementen

De veranderingen welke wij in het personeel onzer toegevoegden aan den commissaris van policie hebben aan te slippen, zijn de volgende :

De genaamde M. L. Van den Nieuwenhuysen heeft den heer P. L. Mahieu (tot hoofdtoegevoegden genoemd,) en J. E. Van Mechelen heeft den toegevoegden G. Hollants (als veldwachter te Vosselaer aangesteld,) vervangen.

Aanhoudingen, misdaden en overtredingen

Sedert den 1ⁿ September 1872 tot den 1ⁿ September 11., heeft onze policie 216 processen-verbaal opgemaakt, te weten :

Voor bedelarij	2
» brandrampen	2
» drenkelingen	5
» verhangung	1
» houtdieverij en strooiseldieverij	40
» dieverij van verschillende voorwerpen en hofvruchten	12
» mishandelingen	34
» misbruik van vertrouwen	2
» andere overtredingen aan de gemeente en provinciale reglementen	102
» smaadwoorden	14
» zinneloozen toestand	1
» aanslag op de zeden	1
Totaal	216

De ordonnantiën en reglementen worden tamelijk wel nagekomen

Zelfmoorden

Wij hebben andermaal op ons grondgebied eene zelfmoord te betreuren gehad.

Gevangenhuis

Wij hebben sedert ons laatste verslag geene verandering in het personeel van het gevangenhuis alhier ter stede aan te stippen.

In het gevangenhuis alhier waren er op 15 September II. 33 gevangenen : 21 van de provincie Antwerpen, 6 van de provincie Brabant, 1 van Oost-Vlaanderen, 1 van West-Vlaanderen, 2 van Luik, 1 van Engeland en 1 van Frankrijk.

Hulpmiddelen tegen den brand

Zie ons vorig verslag.

Paspoorten

Sedert ons laatste verslag is er slechts een buitenlandsch paspoort door een onzer inwoners voor Frankrijk, Italiën, Oostenrijk en Pruisland gevraagd geworden.

Sedert 1 September 1872 tot 1 September II. zijn er door ons 22 bewijzen van eenzelveigheid afgeleverd.

Zakboekjes voor werklieden en dienstboden

Sedert 10 September 1872 tot 10 September II., hebben wij andermaal, in uitvoering van het koninklijk besluit van 10 November 1845, 17 werkboekjes afgeleverd.

Aanplakking, openbare roepers

Zonder verandering.

TITEL X

BURGERWACHT, MILICIE, GARNIZOEN

Burgerwacht, plaatselijke inrichting, enz.

Zonder verandering.

De kiezingen voor de burgerwacht welke alhier op 22 Juni jl. moesten geschieden, hebben geen plaats gehad alhoewel de oproeping behoorlijk en regelmatig volgens het koninklijk besluit van 25 April II. en de wet was geschied, uit hoofde dat men geen één van de drie aangewezen kiesbureelen heeft kunnen samenstellen

Niemand heeft het ambt van voorzitter, van stemopnemer of van secretaris willen aannemen.

Milicie

BEPAALD AANDEEL

Het aandeel voor onze stad is voor het loopende jaar op 35 bepaald geworden, 32 voor het werkelijk *contingent* en 3 voor de *reserve*.

Het getal ingeschrevene lotelingen was 121.
Niemand heeft zich wederspanning getoond.

Gevolg der werking van den milicie-raad

Er zijn andermaal dit jaar drie zittingen van den milicie-raad geweest.

GETAL EN REDENEN VAN VRIJ- EN UITSTELLING

17 Lotelingen, welke dienstplichtige nummers hadden getrokken, zijn door den voornoemden raad, hetzij tijdelijk of definitief vrijgesteld, te weten :

Voor lichaamsgebreken	9
» kleinheid van gestalte	1
» broeders in dienst	5
» onderstand van weduwen	2
Totaal.	<u>17</u>

VERDEELING DER LOTELINGEN EN NUMMER-VERWISSELAARS
DER LICHTING VAN 1872
ONDER DE VERSCHILLENDE KORPSEN VAN HET LEGER

1 ^e Regiment Artillerie	1
4 ^e » »	4
6 ^e » »	1
» Carabiniers	3
» Grenadiers	1
1 ^e » Jagers te paard	1
2 ^o » »	1
2 ^e » Lansiers	1
2 ^e Linie Regiment	13
3 ^e » »	1
Reserve	3
Totaal.	<u>30</u>

Er zijn dit jaar twee en twintig reclamen tegen de vrijstelling van andere lotelingen gedaan geworden.

Twee lotelingen zijn voor den dienst gesigneerd geworden.

Van de 121 lotelingen, dit jaar ingeschreven, zijn er :

2 die alleenlijk kunnen lezen.

14 welke kunnen lezen en schrijven.

62 die kunnen lezen, schrijven en cijferen, en

43 die hoegenaamd geen onderwijs hebben genoten.

Garnizoen. Casernement

Nihil.

TITEL XI

OPENBARE BELASTINGEN

Kadaster

De werkzaamheden betreffende het kadaster, worden bij aanhoudendheid in het algemeen alle jaren door den heere landmeter Debont, met zorg verricht.

Grondbelastingen

OPBRENGST

De opbrengst der grondbelasting van onze stad voor het loopende jaar bedraagt :

In principaal ten voordeele van den staat . . . . . fr 28000,00

OPCENTIEMEN

1 ^o Voor de provincie	fr. 3179,01
2 ^o Voor de gemeente	» 7314,03

Algemeen totaal. . . . . fr. 39593,04

En heeft voor grondslag een inkomen van fr. 412864,29 en is verdeeld op 962 artikelen.

De *marc le franc*, ten voordeele van den staat, is fr. 0,07 o/o. Ten voordeele van de provincie worden er 11 en voor de stad 26 opcentiemen geheven.

Personeele belastingen

GETAL DER AANGESLAGENEN

Onze stad telt 946 belastingschuldigen.
Het verleden jaar was dit getal 894.

BEDRAG DER KOHIEREN

Het gezamenlijke bedrag der kohieren, voor het loopende dienstjaar, bedraagt fr. 39065,18, en is verdeeld als volgt :

Hoofdsom ten voordeele van den staat . . . . . fr. 25653,47

OPCENTIEMEN

- 1° Voor den staat . . . . . fr. 3847,72
- 2° Voor de provincie . . . . . » 2821,97
- 3° Voor de gemeente . . . . . » 6670,14
- 4° Opnemings-kosten . . . . . » 71,88

Overeenkomend totaal. fr. 39065,18

Huurwaarde

De belastbare huurwaarde volgens de kohieren is fr. 138833,00.

Deuren en vensters

Er zijn in onze stad 8844 deuren en vensters aan de belasting onderworpen, te weten : 1477 à rato van 84/100 en 7367 aan fr. 1,06.

Haardsteden

Men telt in onze stad 1460 haardsteden, die belasting betalen, te weten : 557 aan fr. 0,85; 548 aan fr. 1,59 en 355 aan fr. 3,71.

Mobiliair

Het mobiliair is voor eene som van fr. 399499,00 in de kohieren begrepen.

Diensthoden

298 Diensthoden betalen belasting, te weten : 98 fr. 6,36; 121 fr. 8,48 en 90 fr. 14,84.

Paardén

Men telt in onze stad 65 paarden die belasting betalen, te weten : 10 fr. 10,60; 38 fr. 15,00, en 17 fr. 42,40.

Patentrecht

Het getal der patentplichtigen is met 64 vermeerderd. Men telt er in onze stad voor het loopende jaar 1083.

BEDRAG DER KOHIEREN

Het bedrag der kohieren, voor het tegenwoordig dienstjaar uitvoerbaar verklaard, beloopt :

In hoofdsom . . . . . fr. 10234,73

OPCENTIMEN

- 1° Voor den staat . . . . . fr. 2047,19
- 2° Voor de provincie . . . . . » 00,00
- 3° Voor de gemeente . . . . . » 1944,96

Algemeen totaal. fr. 14226,88

Slijtrecht op de sterke dranken

TEN VORDEELE VAN DE PROVINCIE

Getal der belastingschuldigen 183.

Bedrag der kohieren . . . . . fr. 3713,42

Slijtrecht op den tabak

128 Belastingenschuldigen zijn aangeslagen voor fr. 1251,00.

Provinciale belasting op de honden

De provinciale belasting op de honden zal voor 1872 zuiver opbrengen fr. 2057,68. Het 4^e aan de stad toekomende, zal derhalve fr. 514,42 bedragen.

Accijsrechten

De accijsrechten in onze stad door den heer rijksontvanger gedurende het jaar 1872 ontvangen, beloopt, te weten:

Op de bieren en azijnen.	fr.	<u>27925,40</u>
Totaal. fr.		<u>27925,40</u>
In 1871 was hiervoor ontvangen	»	<u>25768,28</u>
Verschied in meer	fr.	2157,12

TITEL XII

OPENBARE WERKEN

Personeel, regeling van den dienst

De heer schepen Roest heeft zich gelast met de regeling van de te doene werken aan de stads-gebouwen en bestratingen. De heer Van den Plas welke belast is de uitvoering er van te bewaken, is sedert langen tijd, door onpasselijkheid niet in staat geweest dit te doen.

Groote wegen en straten

De kasseiing van den steenweg van onze stad naar Lille over Gierle, is nog niet verder dan tot in het gehucht Lokeren voltrokken.

De bedding en de kunstwerken van dezen steenweg zijn tot in het dorp Gierle voltrokken. Het is waarlijk jammer dat men tot nu toe de kasseiing van dien lang gewenschten steenweg, ten minsten tot in het voornoemd dorp niet heeft aanbesteed.

Onze buurtwegen worden steeds goed onderhouden en verbeteren jaarlijks. De steenwegen van den slaat op Antwerpen en Hoogstraeten, zijn dezen zomer door eenen schoonen breeden kasseiweg, welke men in de Hofstraat heeft gelegd, verbonden.

De aanbesteding hiervan beliep fr. 10386,00

Stads brandspuiten

Zie hier voren de titel stadsbrandmiddelen.

Openbare verlichting. — Verdeeling van de gaz

Zoo als de stad jaarlijks de verlichting in hare straten met de gaz uitbreidt, zoo wordt ook het verbruik van het gazlicht door onze fabriekanten, en inwoners telken jare grooter. Jammer maar dat de steeds gunstige toestand van deze onderneming thans lijdt door de aanhoudende verhooging van den prijs der steenkolen; doch wij durven de hoop koesteren dat hierin eene verandering moge komen; moeten wij in deze hoop bedrogen worden, zal men op de eene of andere wijze middelen moeten beramen om te voorzien in het groot deficit dat hierdoor in stadsmiddelen jaarlijks noodzakelijk zal voorkomen.

De comptabiliteit van het fabriek wordt goed en voor eenieder verstaanbaar, gehouden.

Markten

Onze maandelijksche veemarkt, welke nog altoos op den eersten Dinsdag van elke maand geregeld wordt gehouden, wordt meer en meer door vele kooplieden uit het land bezocht. Er wordt telkens een aanzienlijk getal vee geveild en verkocht. Wij kunnen blijven herhalen dat ze thans de belangrijkste der Kempen is.

De paardenmarkt, die wij bij koninklijk besluit van 14 Augusti 1869, zijn gemachtigd geworden te houden op den eersten Dinsdag der maanden Februari en December van ieder jaar, is tot nu toe nog altoos onbeduidend. Deze markt is nog niet genoeg buiten ons arrondissement gekend.

Het is ons aangenaam te kunnen melden, dat onze graanmarkt sedert een jaar merkelijk is verbeterd. Wij hebben marktdagen gehad dat er veel koren (rogge) werd aangevoerd en verkocht.

De verpachting der plaatsen in de vleeschhal, heeft voor het loopende jaar geen plaats kunnen grijpen. Eenige banken zijn voor een bepaalden prijs door het schepencollegie aan de slachters gegeven.

Het staangeld blijft op onze markten afgeschaft.

Slachthuis

Zie ons verslag over 1864-1865.

Rivieren en waterloopen

Door de aanhoudende regens na het bepaald tijdstip voor de ruiming der rivieren en waterloopen is er te vreezen, dat men de zuivering van dezelve op ons grongebied niet goed zal kunnen uitvoeren.

Onderhoud en verbetering der gemeente-gebouwen

Buiten de groote veranderingen aan het Steentje toegebracht, hebben wij ons nogmaals bij den onderhoud der stads-gebouwen moeten bepalen.

Opening van plaatsen, nieuwe straten, wegen en waterloopen

Er zijn in onze stad sedert ons laatste verslag, drie nieuwe straten geopend, namelijk de Beintelstraat, de Gemeente- en de Hannuytstraat. Nieuwe waterloopen zijn er niet geopend.

Bijzondere bouwingen

Sedert 1 September 1872 tot 1 September 1873 zijn er nogmaals bij aanhoudendheid aan verschillende gebouwen in en buiten onze stad groote veranderingen en merkelijke verbeteringen gedaan.

Het schepencollegie heeft andermaal buitengewoon vele bemachtigingen om nieuwe huizen te bouwen, verleend. En er zijn reeds verschillende huizen gemaakt en in opbouw in de Beintel- en Hannuytstraat. Men heeft ook reeds eenige gebouwen aangelegd op de verkochte gronden van het gasthuis.

TITEL XIII

LANDBOUW

Hoedanigheid en opbrengst van den grond

Zie ons verslag over 1868.

Staat van den Oogst

De staat van den oogst, voor wat de wintergranen betreft, beloofde in het begin des jaars weinig. In de lente hebben deze granen door eenen bijzonderen wasdom oogenschijnlijk veel gewonnen, maar de opbrengst laat veel te verlangen en is minder dan dien van een gewoon jaar. Voormelde granen werden goed en droog ingeschuurd en zijn van hoedanigheid allerbest.

Het koolzaad is tamelijk goed geweest, doch door het nat en den wind is er nog al veel zaad op het veld gebleven.

De haver heeft eenen gewonen oogst opgeleverd, maar het is te vreezen dat de hoedanigheid door het nat weder niet zoo goed als het verledene jaar zal wezen.

De boekweit, die veel beloofde, zal insgelijks door dezelfde oorzaak geen goeden oogst in hoedanigheid of opbrengst geven.

De klaver, de voederplanten in het algemeen en het hooi, hebben door de natte lente tamelijk wel opgebracht. De toemaat als voeder voor het vee, groen afgemaaid is ook zeer goed. Nogtans is het te denken, dat wanneer men geen droog weder verkrijgt, men weinig toemaat zal kunnen droog maken.

Voor de speurrie belooft het najaar veel. De rapen integendeel lijden door het nat.

Nopens den aardappelooft hebben wij bestatigd, dat deze plant welke op ons grondgebied bijzonder goed was gewassen, nu sedert eene maand door de gedurende dondervlagen en aanhoudende regens, dien opbrengst welke men er van mocht verhoplen niet zal opleveren. Eendeels de ziekte en anderdeels een tweeden wasdom van den plant op den droogen grond hebben veel kwaad veroorzaakt.

Bij voortdoring blijven wij bestatigen dat de hooge

zandachtige en diep gespitte en beteulde gronden den besten aardappelooft opleveren.

Echter hebben wij dit jaar met verwondering bemerkt, dat de witte aardappelsoort, die vroeger altoos meer dan de roode soort, aan de ziekte onderhevig is geweest, thans minder dan de roode bederft.

De heer E. Hendrickx blijft bij voortdoring zijne hopbeplanting vergrooten, en door de groote warmte die wij dit jaar in Juli en Augusti hebben gehad, heeft zijne hopbeplanting veel opgebracht. De hoedanigheid is ook allerbest.

Opbrengsten

Men berekent dat de volgende granen, zaden, enz. per hectare, middelmatig in onze gemeente hebben opgebracht, te weten : 1° het koren (rogge) 15 hectoliters; 2° de wintergerst 25 hectoliters; 3° de boekweit 20 hect.; 4° het koolzaad 21 hectoliters; 5° de haver 31 hectoliters en 6° de aardappelen maar 150 hectoliters.

Over ons aangenomen stelsel tot het berekenen der voormelde opbrengsten, zie ons vorig verslag van 1866-1867.

Beplantingen en ontginningen

Gebrek aan dienstboden en werkvolk beletten ontginningen te doen. En wanneer dit blijft voortduren kan men met gegrondheid zeggen, dat vele landbouwers en eigenaren zullen genoodzaakt worden hunne bouwgronden tot bosch te brengen, om reden deze dezelve niet meer naar behooren kunnen doen bewerken.

Andermaal zijn alhier ter stede de volgende conferentiën gegeven, te weten :

1° Eene op 8 December jl., door den heer Aug. Verellen rijksveearts, over de tongziekte of tongblaar van het hoornevee.

2° Eene op 9 Februari ll., door den heer J. B. Borghs, landbouwer te Oosthoven bij Turnhout, over de kocien voor en na de dracht, en verder over de moeielijkheden die er bij het kalven kunnen voorkomen.

En 3° Op 23 Maart, door den heer De Roover, bijgevoegde professor bij de staatshofbouwschool te Vilvoorde, over de moeshovenierderij.

Staat van de paarden en van het vee, opneming verbetering der rassen, veeziekte

Over den staat der paarden en van het vee, zie men ons verslag van 1866-1867.

Van hoorneveeziekte hebben wij gelukkiglijk geen gewag te maken. Sedert eenige dagen heeft men eene zekere ziekte onder de varkens bestatigd.

Veeartsenijdienst

De dienst van den heer F. T. De Backer, als gouvernements-veearts alhier ter stede, blijft onder alle opzichten voldoende. Het is te bejammeren dat men maar al te veel het vee, door ziekte aangedaan, aan ongediplomeerde meesters (empiristen) toevertrouwd, en laat behandelen.

Prijskamp voor de paarden, vee, pluimgediert en landbouw-voortbrengsels

Zie ons vorig verslag.

TITEL XIV

Nijverheids-inrichtingen, stoomwerktuigen, ongezonde en gevaarlijke fabrieken, onderzoeken van commodo en incommodo

De nijverheids-inrichtingen in onze stad hebben geene verandering ondergaan.

Fabrieken, die men wezenlijk als gevaarlijk mag opgeven, of zeer ongezond zijn, bestaan hier ter stede niet.

Acht onderzoeken van *commodo* of *incommodo* hebben er sedert den 1ⁿ September 1872 tot den 1ⁿ September ll. plaats gehad, te weten : 1 voor het oprichten van een tabakfabriek, 1 voor het maken van eene smis, 1 voor het maken van een bakhoven en 4 voor de oprichting van slachterijen.

Beweging van den handel op de vaart

De aanvoer van bouw- en meststoffen en de uitvoer van brandhout en palen voor de koolmijnen blijft jaarlijks vermeerderen niettegenstaande de duurte der scheepvrachten.

De verzendingen van kalk voor den landbouw naar de omliggende dorpen, verminderen nog altijd.

De slijting van steenkolen blijft insgelijks voor de opgegevene redenen in ons vorig verslag van 1869, verminderen.

Openbare vervoermiddelen

Deswegens hebben wij geene verandering te melden.

Jaarmerkten

Zie ons verslag over 1847-1848.

Prijs der granen

De middelbare prijs der granen op onze markt verkocht, is geweest per 100 kilograms.

	TARWE	ROGGE	BOEKWEIT
In 1872 . . .	fr. 00,00	fr. 20,96	fr. 00,00
In 1871 . . .	» 00,00	» 26,06	» 00,00
Vershil in min	fr. 00,00	fr. 5,10	fr. 00,00

Bij voortduring wordt er op onze markt om zoo te zeggen geene tarwe noch boekweitgraan meer verkocht.

Prijs der boter

De laagste prijs, waaraan de boter, per kilogram, op onze markt in 1872 is verkocht geweest, was fr. 1,68 en de hoogste fr. 3,43.

Broodzetting

Zie vorig verslag over 1870-1871.

Rechtbank

Wij hebben deswege, sedert ons laatste verslag, van geene veranderingen gewag te maken.

Kamer van koophandel, nijverheids-toestand, enz.

Zoo als in vorige jaren, ontvingen wij van de Kamer van koophandel onzer stad, haar jaarlijks verslag over den toestand van handel en nijverheid in ons arrondissement.

Hieruit zien wij dat in het jaar 1872, zich eene buitengewone bedrijvigheid in alle takken van handel en nijverheid heeft opgedaan; en dit niettegenstaande verschillende hinderpalen, waaronder bijzonder het gebrek aan vervoermiddelen, de schaarsheid der werklieden, de verhooging der dagloonen en de duurte der steenkolen.

De kamer verheugt zich dat de daarstelling van den spoorweg Antwerpen-Gladbach en de zoo vurig verlangde afwerking van het kanaal van S' Job in 't Goor zich weldra zullen verwezentlijken. Zij dringt ook ten sterkste aan op de verbetering der afwateringen in onze Kempen, alsmede op de vergrooting onzer statie.

Verder deelt zij eene tabel mede van de aanzienlijke sommen, die door ons arrondissement alle jaren in 's rijks-schatkist worden gestort, en besluit hieruit, dat de werken in onze Kempen van gouvernementswege uitgevoerd, niet in evenredigheid zijn met hetgeen wij jaarlijks betalen.

Hierna handelt zij over den toestand der werkende klas en het onderwijs derzelve, over de werkstaking die verleden jaar alhier plaats had; over den landbouw en de nijverheid.

Wat betreft de nijverheid der stad Turnhout, zoo zegt de kamer, dat onze papier- en kaartfabrieken, boeddrukkerijen en cartonneries steeds in bloeienden toestand verkeerden en hunne buitenlandsche verzendingen meer en meer uitbreiden; dat onze tijken- en linnenweverijen niettegenstaande de hevige concurrentie met welke zij te worstelen hebben, hunnen ouden faam staande houden; dat het kantfabriek, hetwelk zoo lange jaren treurde, in 1873 eene ongehoorde uitbreiding nam, die voor gevolg had eene merkelijke vermeerdering van het dagloon.

Verder zien wij dat de toestand onzer bleekerijen bij voortduring goed is; dat onze tabakfabrieken vlijtig werken,

maar zich door de concurrentie en de hooge prijs van den tabak, met zeer kleine winsten moeten te vrede stellen; dat onze beeldhouwerijen zich meer en meer uitbreiden en met bestellingen overladen zijn; eindelijk dat de zout- en zeepziederijen, het meelfabriek, het vernisfabriek, enz. zich in het algemeen in eenen goeden toestand bevinden.

Om aan te toonen de toenemende belangrijkheid van den handel en de nijverheid onzer stad, zegt het verslag, dat er in het jaar 1872 uit het postkantoor van Turnhout vertrokken zijn 176957 brieven tegen 153686 in 1871, zijnde dus een vermeerdering van 23270 brieven voor 1872. Het hiervoor ontvangene bedrag beliep fr. 28255,38.

Op het telegraafkantoor werden er verzonden 5334 telegrammen.

Daarna lezen wij dat de aankomst en verzending van goederen in onze statie langs de linie Lier-Turnhout, 27135 tonnen bedroeg, waarvoor fr. 110211,72 aan vracht werd betaald, en dat het getal reizigers 94908 man beliep, welke betaald hebben fr. 117083,13.

Dat er daarenboven in transitio zijn doorgetrokken 19865 reizigers en 10236 tonnen goederen.

Dat ook nog de ijzeren weg (Grand Central Belge) uit en voor Turnhout vervoerde, 7398 reizigers en 2,053,380 kilos goederen.

Dat eindelijk het comptoir d'escompte in 1872, 3322 wissels discompteerde ten bedrage van fr 3,296,360,82.

In de wenschen die de kamer op het einde van haar verslag uitdrukt, dringt zij bijzonder aan op de overneming van den spoorweg Lier-Turnhout, door den staat, op het goedkoop vervoer der meststoffen en de verbetering der rivieren en waterloopen der Kempen.

Ten slotte deelt zij de extracten mede uit de proces-verbalen harer zittingen van het afgelopen jaar.

Wij laten zooals in de vorige jaren, eenige historische aantekeningen van de drie laatste eeuwen, door onzen secretaris opgesteld, volgen.

Ten slotte, Mijne Heeren, leggen wij ter tafel tot UEd. nariicht, ingevolge den zin der gemeente-wet, het door ons opgemaakt ontwerp van de stedelijke begrooting voor 1874, hetwelk wij aan uwe beraming onderwerpen. Overigens blijven wij op uwe aanhoudende medewerking voor stadsbelangen rekenen.

Aldus gedaan en voorgelezen in de openbare zitting van den gemeente-raad te Turnhout, den 6 October 1873.

Ter ordonnantie :
DE SECRETARIS,
P. J. HEUVELMANS,

DE BURGEMEESTER,
J. A. C. HOEFNAGELS.

VERSCHILLENDE VOORWERPEN

1573

Middelerwijl dat de hertog van Alva de stad Haarlem eene der bijzonderste steden van Holland van in de maand December 1572 belegerde, had men in de vrijheid Turnhout en in de Kempen gedurig doortochten van Spaansch krijgsvolk. Geld, oorlogsbehoeften en levensmiddelen moesten van Antwerpen naar het leger onder begeleiding van soldaten worden overgebracht. Immers, men durfde den aanvoer hiervan, te water of langs de noordelijke kwartieren van het marquisaat, zelfs naar Breda niet wagen, om reden dat de opstandelingen op de oevers der Schelde te sterk en te duchten waren en in de omliggende dorpen veel aanhangers vonden.

De lange en moeielijke belegering van Haarlem, die de prins van Oranje vruchteloos had gepoogd te verijdelen, koste aan den Spanjaard meer dan 4000 mannen. De inwoneren der stad, die zich als wanhopigen verdedigden, voorzagen dat zij van den hertog alle wreedheid hadden af te wachten, omdat zij ter oorzaak van de heffing van den tienden penning tegen de Spaansche regering waren opgestaan.

De bevolking van Haarlem had tijdens het beleg, dat zeven maanden duurde, eenen dusdanigen hongersnood te lijden, dat een vader en eene moeder hun overleden driejarig dochterke, hetwelk reeds drie dagen was ter aarde besteld, ontgroeven en opaten om niet van honger

te moeten sterven. Eindelijk de stad, door eenen onge-
loofelijken hongersnood gedwongen, gaf zich op genade en
ongenade den 12^e Juli over, na meer dan 13000 menschen-
levens te hebben zien wegmaaien. De hertog van Alva,
om een voorbeeld aan de ander e wederspanninge steden te
geven, deed op eenige dagen nagenoeg 2000 inwoneren,
waaronder de voornaamste burgers der stad, ophangen
of verdrinken.

Dit was de laatste krijgstoct welke de hertog van Alva
in de Nederlanden voerde. Meermaals had hij zijne ver-
vanging aan den koning verzocht, en Philippus den II
zond Don Louis Requesens, groot commandeur van Cas-
telje op het einde van het jaar in November, aan wie
de hertog zijn stadhouderschap op den 28ⁿ derzelfde maand
overgaf. De hertog van Alva was uit Holland over Baerle
en Hoogstraeten den 9ⁿ November 1573 naar Brussel
wedergekeerd.

Den dag te voren was er over Gheel in de vrijheid
Turnhout een postillon aangekomen die den hertog hier
meende te vinden, en eischte een ander huurpaard om
naar Hoogstraeten te rijden waarvoor men 16 stuivers gaf.
De hertog keerde naar Spanje terug, na zes jaren de
Nederlandsche provinciën met wreedheid bestuurd te hebben,
en den afkeer en den haat der bevolking tegen de Spaansche
regeering te hebben opgewekt.

Ondanks de pogingen der Turnhoutsche wethouderen en
hunne vereeringen, die wij hierna zullen aanstippen, om
de vrijheid van inkwartieringen en lasten zooveel mogelijk
te bevrijden, laten wij hier bij wijze van staat volgen
de militaire logementen die zij in het jaar 1573, volgens
de rekening van de weduwe en erfgenamen van den rent-
meester Hendrik Van der Heyden hadden te verduren.

DATUM der KOMST	OMSCHRYVING DER GELOGEERDE TROEPEN, VAN WAER ZY KWAMEN EN WAER ZY NAERTOE GINGEN	BETAELDE SOMMEN door de VRYHEID
31 Januari	Een convoy van geld, kleederen en ander munitie van oorlog, daer overste af was kapitein Aurelio, met een ven- del Waelsche knechten; id Don Fernando en Lamoy, comte de la Roche en gou- verneur van Arthoys met vele Spaensche kapiteinen en venderikken en oorlogs- volk, trekkende naer Holland elk met zyn regiment.	rings. st. blank 382-10
19 Februari tot 23 id.	Zeker bende lichte paerden, daer kapitein over was Don Fernando de Toledo. Men moest aen ieder soldaet tellen enen daelder	419-14
25 id.	De kompanie van Don Bernardino de Mendoza, wesende blauwrokken, komende van Breda en trekkende naer Maestricht	205-11
1 Maert	Drie vendelen Walen van het re- giment van Mondragon, daer kapitein af was Jehan Walla.	350-11
8 id.	Een groot convoy van geld, begeleid door 250 Spaensche soldaten van het kasteel, en een vendel Waelsche knechten komende van Antwerpen onder het bevel van den kapitein Juliaen Romero, en een kompanie ruiteren van kapitein Georgio in garnizoen te Grave, met de bende van Nicolas Basta liggende binnen Breda trekkende naer Holland naer het leger	1100-4- ⁵ / ₄
16 id.	Madame de Noircarmes met haar huis- gezin, by hen hebbende het dood ligchaam van M ^r de generael Noircarmes, begeleid door M ^r de Capres, kapitein Juliaan de Romero met 250 Spaensche knechten van het kasteel te Antwerpen, en een vendel Walen, alsook de Caro- byns van de lyfswacht van Z. Exc. alzoo wederkerende uit Holland.	585-11

DATUM der KOMST	OMSCHRYVING DER GELOGEERDE TROEPEN, VAN WAER ZY KWAMEN EN WAER ZY NAERTOE GINGEN	BETAELDE SOMMEN door de VRYHEID
18 Maert	Zeker Duitsche knechten komende van den Bossche en convoyerende de neef van den gouverneur van Antwerpen Mr De Champagny.	rinsg. st. 61-7
22 en 29 id.	Een convoy van den grave van Oversteyn met een vendel Duitsche knechten en paerden komende van Brussel en trekkende naar 'S Bosch.	155-7
	Nog betaald voor verschillende militaire logementen aan L. Coomans, P. Joosen, J. Schynen, C. Viruly en P. Kegeleers.	206-6
3 April	Duitsche soldaten van het regiment van den grave van Oversteyn met een convoy geld naer Holland	51-7
7 id.	Vyf vendelen Walen van het regiment van Mario Cardinuy, Paeschavond vertrokken	239-9
10 id.	Zeker convoy van paerden, voetknechten met vele wagens	224-2-1 oord
23 id.	350 Spaensche soldaten van het regiment Trerro de Sicilia, daer kapitein over was Juliaen Romero, trekkende naer Antwerpen en komende uit Holland.	304-7
27 id.	Een vendel Walen met dertig paerden wederkomende van 'S Bosch.	204-13-1 b.
15 Mei Jaarmarktdag	Alonze Lopes en zyn huisvrouw met drie vendelen Waelsche knechten van zyn regiment	745-17
23 Mei	15 Ruiteren en 80 Duitsche voetknechten, convoyerende negen wagens met poeder naer het leger in Holland.	88
23 id.	Eene bende lichte Spaensche ruiteren, daer kapitein af was Don Francisco Medina, welke te Weerd in garnizoen gelegen hadden	338-10

DATUM der KOMST	OMSCHRYVING DER GELOGEERDE TROEPEN, VAN WAER ZY KWAMEN EN WAER ZY NAERTOE GINGEN	BETAELDE SOMMEN door de VRYHEID
27 Mei	Vyf vendelen Walen van het regiment van Champagny, dewelke (behalve hetgene zy den huisman (waer af onder eed by elk in het byzonder verklaring is gedaen) in geld en meubelen by dwang hebben doen geven en gestolen hebben, nog verteerd	Rinsg. st. 1807-18-1 o.
30 id. Pinxteren	Een vendel Walen van het regiment van den grave Van Fockenbergh van Dambrugge waer kapitein af was Mr De Summergen	348-14-1 b.
12 Juni	De zwarte ruiteren van het regiment van Walter Schenck	277-2
27 id.	Een convoy met 80 Duitsche en 30 Spaensche soldaten komende van Gheel en trekkende naer 'S Bosch.	59-15
28 id.	Een id. met kruit en oorlogswagens en 140 Spaensche soldaten komende van het kasteel van Antwerpen gaende naer Holland.	178-1-1 o.
30 id.	De soldaten die tot lyfwacht van den secretaris Berthly dienden	124-9
4 Juli	Eene kompanie lichte paerden (ruiters) met hen hebbende omtrent 300 Engelsche gevangen De gevangen werden in de kerk opgesloten.	372-10-1 b.
9 id.	Zeker Spaensche ruiteren van het regiment van Jan Baptista Delmonte wezende Italianen	215-10-1 o.
12 en 15 id.	40 Duitsche en 30 Spaensche soldaten komende van 'S Bosch begeleidende Mr Van Havre met de <i>bagagie</i> van den generael Castiliano, en aen welke heer Van Havre men 10 stooopen wyn schonk ter recomandatie van de vryheid	171-17-1 o.

DATUM der KOMST	OMSCHRYVING DER GELOGEERDE TROEPEN, VAN WAER ZY KWAMEN EN WAER ZY NAERTOE GINGEN	BETAELDE SOMMEN door de VRYHEID
17 Juli	De commissaris Genny Bouwens en conducteurs van de artillerie van Z. M. met een getal paerden om <i>ammunitie</i> te Antwerpen te halen, alsook voor een vendel soldaten	Rinsg. st. 99-00-1 b.
27 en 28 Juli	Zekere kompaniën Spaensche voetknechten liggende in garnizoen te Antwerpen op het kasteel, daer kapitein af was Saluaturra.	257-17
1 Augusti	24 Soldaten gezonden door Don Frederico van Holland uit het leger met koeien naar Antwerpen.	39-4
24 id.	Duitsche voetknechten van het garnizoen van Antwerpen begeleidende geld voor het leger naar de Grave	49-15
3 tot 7 Sep.	De kompaniën ruiteren van Bernardino Mendoza, zynde blauwrokken, van Antonio en Cesar Damlos en omtrent 120 Spaensche voetknechten convoyerende <i>munitie</i> van geld, kruut en loot komende van Antwerpen en trekkende naar het leger in Holland	576-10-1 b.
23 id.	Don Ferdinando en de generael Pagadoor Castiliano, trekkende van Antwerpen naar Uytrecht by den hertog van Alva, ieder by hen hebbende een lyfwacht van 100 paerden van de kompaniën van Antonio Damlos, Nicolas Basta, Georgio en Glamet	286-7
27 id.	100 Paerden (ruitere) van de bende van Don Anthonio Damlos, wesende de lyfwacht van den hertog, en nog 100 Spaensche voetknechten komende van het kasteel van Antwerpen met drie wagens geladen met geld die zy naar Amsterdam begeleiden	107-16

DATUM der KOMST	OMSCHRYVING DER GELOGEERDE TROEPEN, VAN WAER ZY KWAMEN EN WAER ZY NAERTOE GINGEN	BETAELDE SOMMEN door de VRYHEID
28 September	De kompaniën ruiteren van Don Cesar Damlos met de kompaniën voetknechten van Saluaturra en de lichte paerden van Glamet begeleidende de commissaris Charron: naar het leger.	Rinsg. st. 530-6
9 November	Vier vendelen Spanjaerden van het regiment Trerra de Sicilia	722-19-1 b
19 id.	De huisvrouw van den rentmeester van 'S Bosch begeleid van de kompanie van Don Fernando de Toledo.	126-7
20 id.	Dertien vendelen Walen van het regiment de Caprero	1008-7
23 id.	Zeker bende ruiteren liggende in garnizoen te Diest, alsmede een bende van Don Bernardino de Mendoza, zynde blauwrokken, en eene bende Spaensche voetknechten trekkende te samen, geld naar Holland convoyerende	851-12
23 id.	Duitsche voetknechten komende van 'S Bosch en overhalende de huisvrouw van den gouverneur der genoemde stad, aen wie men ook vercerde 12 potten wyn tot aenbeveling van de vryheid.	33-5
22 December	Zeker vendel Spaensche soldaten daer kapitein af was heer Parlammo, met de kapiteinen, vaendragers en andere Duitsche soldaten trekkende naar het leger in Holland	313-15-1 b.

Behalve den doortocht van de vooraangehaalde krijgslieden, had de vryheid Turnhout, blijkens bijdrage Litt. A, nog gedurende den tijd van een half jaar, in garnizoen gehad, eene kompanie lichte paerden (ruiters) van den gouverneur van Bourgoniën.

Men kan uit gemelde bijdrage afleiden, hoe schaarsch het voeder voor de paarden en het vee in de Kempen te vinden was, dat men de dorpen Bladel, Reusel en Netersel (in de Meijerij) had gedwongen hier 170 veertelen haver en 6016 busselen stroo te leveren. Bovendien hadden genoemde dorpen voor de kompanie van Don Cesar Damlos, voor 58 dagen onderhoud, nog moeten brengen 116 veertelen haver en 1734 busselen stroo.

Uit den volgenden staat kan men ook zien dat de wet- houderen geene moeiten spaarden en alles in het werk stelden om door giften de voorspraak van vrienden en invloedhebbende personen te verwerven.

De voorname geschenken welke tot aanbeveling en ontlasting der vrijheid werden gedaan, waren de volgende :

NAMEN der vereerde PERSONEN	OMSCHRYVING DER GIFTEN EN TOT WAT DOEL ZY WERDEN GEGEVEN	Betaalde waarde
De commissaris Cigony.	Een Engelsche witte tello (een paerd) ten einde ontlasting te verkrygen voor de onderhoudskosten aan de versterking van S ^t Geertruyden berg Bovendien eene maelyd en 32 potten wyn	Rinsg. st. 96 21-8-1 b.
De secretaris Scharenbergen.	40 Ellen linnen aan 15 st. voor hetzelfde doel.	30
De luitenant Van den Poeker.	30 Ellen id aan 14 st. om met zyn vier vendelen overlandsche knechten buiten de vrijheid te trekken	21
Aan burgers van Turnhout en twee vendels Duitsche soldaten.	Omtrent drie tonnen bier voor het vervolgen van <i>gemutincerde</i> soldaten en het wederhalen van den secretaris der vrijheid en de heer Peeter Schotelmans die als gyzelingen waren opgelicht.	6-8

NAMEN der vereerde PERSONEN	OMSCHRYVING DER GIFTEN EN TOT WAT DOEL ZY WERDEN GEGEVEN	Betaalde waarde
De kwartiermeester L. Clercq en de commissaris van Z. M. leger.	Een veertel haver die men had gekocht by Jacob Coppens voor En een veertel koren (rogge) by Hans Reyns voor	Rinsg. st. 2-10 2-7
Een Duitsch kapitein en een commissaris (archier van Z Ex)	30 Ellen linnen aen 14 st omdat zy met het krygsvolk komende van Antwerpen en trekkende naer Bommel in Turnhout niet zoude verblyven.	21
De commissaris Charron.	101 Pond boter aen 3 st. tot aanbeveling der vrijheid	15-3
De huisvrouw van Primus Jacobus Maes, raedsheer in den raed van Brabant en Syndicus te Antwerpen.	150 Pond id. aen 3 1/4, stuiver tot hetzelfde doel.	24-7-6 b.
De heeren Berthy en Scharenbergers.	Elf koppelen patryzen voor id.	5-10
L De Brugge, archier van Z. Ex.	34 Ellen linnen aen 10 1/4 voor id.	17-8-6 b.
De archier van Z Ex.	Om drie Duitsche benden die van Antwerpen naer Z. M leger te Leyden waren trekkende in de vrijheid niet te doen ophouden.	17-13-1 o.
De huisvrouwen van de heeren Dassonville, secretaris, Berthy en Nanes	Aen ieder een stuk fyn lynwaed ter recommandatie van de vrijheid	22-9
Mr Nanes, Berthy Cigony en Scharenbergers.	Een kalf en een schaep	60
De procureur generaal en Mr Hendrik Van Kynschot.	Tot aanbeveling der vrijheid ieder een koppel patryzen	00-20

NAMEN der vereerde PERSONEN	OMSCHRYVING DER GIFTEN, EN TOT WAT DOEL ZY WERDEN GEGEVEN	Betaalde waarde
Den Drossaard van Brabant	Zyn verteer in de Roode Schild, en geleend geld, omdat hy klaegde over de kwade betalinge van Den Hove, en zegde dat hy daerom niet en konde betalen	Ringsg st. 61-11
Jan Hùvelmans en Desiderius T'Ses- tich, raadsheeren	Voor hun verteer in den Rooden Hert, omdat zy op bevel van Z. Exc. binnen de vryheid tydens hun onderzoek, nopens den overlast van zeker Duitsche knechten van den grave van Oversteyn, liggende in 'S Bosch in garnizoen, hy het doortrekken alhier hadden gedaen.	29-8
De bisschop van Antwerpen.	Vier stooopen wyn als hy te Turnhout de kerken en kapellen kwam bezichtigen.	2-4
De fourier majoor van het regiment van Alonzo Lopes	Tot aanbeveling der vryheid. vyftien ellen lynwaed.	6
M ^r Coppel, commis- saris van 15 ven- delen Zwitsers.	Voor mondkosten en 7 stooopen wyn betaeld aen den rentmeester Van Lyrre die deze ten zynen huize had getraceert.	9-5
De commissaris van dezwarte ruiters.	Zyn verteer in den Engel tot re- commandatie der vryheid	4-18
De wethouderen der omliggende dor- pen.	Eene vergadering gehouden om over de zaken des tyds te confereren, en eenen maelyd in den Rooden Hert ge- geven	20-4
Id. van Gheel en Moll.	Twaelf potten wyn, als zy hier de regeering kwam raedplegen over de te betalene contributie te Eindhoven en verder aen verschillende kapiteinen.	29-11
De secretaris Scha- renbergers, de commissaris Cam- margo en den luitenant gene- raal van het regi- ment van Focquer.	Ter reëcommandatie van de vryheid.	32-17

NAMEN der vereerde PERSONEN	OMSCHRYVING DER GIFTEN, EN TOT WAT DOEL ZY WERDEN GEGEVEN	Betaalde waarde
Gheerd Vueghs.	Omdat hy met zynen wagen en paerden te Herenthals was aengehouden geweest by zekeren Duitschen <i>Vuerdere</i> dewelke binnen de vryheid eene wond had ontvangen door het werpen van een jongen met eenen steen, uit reden hy met zeker soldaten tot Oosthoven tegen wil en dank van de eigenaer eenen wagen had modegenomen en de paerden uit de ploeg gespannen.	Ringsg st.
Jan Pauwels.	Voor verscholten aen Zwitsers gedaen die van 'S Bosch. naer huis wederkeerden, als ook voor een tykmand om de vryheid byzonderste archieven en privilegiën in te pakken en naer Antwerpen te vervoeren door Elias Jacobs (1)	17-4
C. Mechelmans voer- man te Severdonck.	Ter oorzake dat zeker Spaensche soldaten een van zyne paerden te barsten gereden hadden.	11

(1) De kostbaarheden van St Pieters kerk werden insgelijks naar Antwerpen gevluht.

Ofschoon, zoo als men door de voormelde aantekeningen heeft kunnen bemerken, er gedurig troepen van den koning heen en weder trokken, had Turnhout en het platte land in de Kempen veel te lijden. Blijkens bijdrage litt. B. werden de bewoners door de opstandelingen en kwaaddoeners zoowel door plunderingen en bedreigingen van brandstichtingen als door het vangen en medenemen van de goede burgers, op hoop van rantsoen dusdanig afgeperst en gekneveld, dat de wethouderen het hoogst noodzakelijk oordeelden, eene getrouwe en beëdigde wacht in te richten. Zij hadden tot spiegel wat er bij hunne naburen geschiedde, en voorzagen wat de vrijheid konde te

lijden hebben van de landloopers, vijanden en wederspannige soldaten, die de strenge straffen bij de edicten en ordonnantiën bepaald, in den wind sloegen. Derhalve en om zulks te verhoeden, werd er eenparig toegestaan en besloten van de voormelde wacht tot stand te brengen om de dagelijkse burgerwacht te versterken en de kwaadwilligen af te weren.

Men koos vervolgens tot deze gezworen wacht zekere *slukse, dappere jonge binnenburgers* of gezellen, die boven hunnen dagelijkse dien, altijd ten dienste zijner majesteit en van de wethouders zouden bereid wezen om hunne bevelen uit te voeren. Deze wacht was behoorlijk gewapend, en diende bijzonder om als lijfwacht van voorname personen te dienen, die anders niet zouden hebben durven reizen.

Men had aan opgenoemde wacht, behalve het buskruit dat zij had gekregen om met twee vendelen Duitsche soldaten, *gemutineerde* krijgslieden te vervolgen en den secretaris der vrijheid en Mr Schotelmans de Baarle weder te halen, en van welk feit wij hierna gewag maken, 519 ponden schietpoeder (kruit) en lood geleverd. Het buskruit kostte dien tijd nagenoeg 9 stuivers het pond.

Buiten hun toegekend wachtgeld dat volgens den eersten boek van afrekening tot 1217 rinsguldens 15 stuivers beliep, werden de buitengewone diensten der wacht afzonderlijk betaald.

Ziehier de diensten welke zij voor afzonderlijke personen deden :

	Togekende loon.
	Rinsg st.
11 Gezworen wakers <i>convoyeerde</i> de heeren commissarissen Jan Hövelmans en Desiderius T'Sestich van Turnhout naar Durne	11,00
13 Id. id. De graaf Van Humbal van id. naar Moll	6,10
16 Id. id. M ^r Patchenillo rentmeester van den commissaris Cigony van Turnhout naar Breda.	16,00

	Rinsg. st.
5 Gezworen wakers, een archier van Z. Exc. die eene compagnie walen had geleid tot bij Nymegen, van Turnhout naar Herenthals, op 14 Mei	2,00
11 Id. id. voernocnde Patchinillo, tot Baarle op 22 Mei.	3,00
21 Id. id. id. id. op 29 dito.	6,06
8 Id. id. id. met 9 soldaten op 5 Juni.	2,08
14 Id. id. id. op 12 id.	4,04
15 Id. id. zeker commissaris van Z. Exc. brengende poeder naar Uytrecht, bij hem hebbende weinige soldaten van Turnhout naar Tilborg op 13 Juni	10,10
24 Id. id. genoemden Patchenillo id. naar Baarle op 19 dito	7,04
14 Id. id. id. id. op 26 dito	4,04
17 Id. id. id. id. op 3 Juli	5,02

Overigens werd dezelve wacht ook bijzonder gelast om als *guidsen* Z. M. troepen bij nachten en ontijden naar een of ander dorp te geleiden.

Zooals hiervoren is gemeld, waren verschillende Duitsche soldaten alhier tegen hunne oversten opgestaan om bij de zoo genaamde Geuzen te Baarle over te loopen.

De opstandelingen hadden ook den secretaris der vrijheid en Mr Schotelmans als Gyzelingen gevangen genomen en mede gevoerd, klaarblijkelijk om voor hunne in vrijheid stelling een goed rantsoen te bekomen.

Zoohaast dit bekend was, verzamelde zich de wethouders en de goede burgeren, en drongen bij den bevelhebber der Duitschen aan om de muiters te vervolgen. Deze stemde hierin toe en beveelde aan twee vendelen soldaten, waarop hij het meeste konde rekenen, om met de meergemelde wacht en verschillende burgers dit te beproeven. Zeker Spanjaard Bonneviders genaamd, deelde in allerhaast aan de burgers en aan de wacht een groote voorraad buskruit uit.

De twee vendelen Duitschen aangemoedigd door hunne officieren en de burgerwacht hadden hen spoedig opgevolgd en bereikten hun omlrent Baarle. En na eene schermseling met hen en de geuzen, gelukte het hun de

opgenoemde heeren van hunne gevangenis te verlossen.

De burgers en de wacht hadden volgens de gedane betaling aan Bonnevides 88 ponden schietpoeder verbruikt.

Er wordt niet gemeld hoeveel milters men had gevangen genomen, of hoeveel burgers en soldaten er bij dit wapenfeit dat op 29 October plaats had, het leven bij inschoten. Alleenlijk is er geboekt dat men aan den geneesheer M. Hoefnagels betaalde voor het vermaken en plaasteren van verschillende Duitsche krijgslieden en aan een soldaat Jan Cornelissen genaamd, van Middelburg, 14 rinsguldens 8 stuivers. En voor den gebroken arm van H. Vekemans te verbinden en het genezen der wonden van D. Willems, D. Cleyntkens en Grauwghans, welke zij van de geuzen te Baerle hadden ontvangen, 10 rinsguldens.

Men heeft in onze vorige verslagen gezien, dat er vele huisgezinnen voor de daarbij aangehaalde redenen huis en erve hadden verlaten om naar Holland en elders te vluchten, ten einde de wreedheid van den hertog van Alva of den dood te ontkomen. Onder dezen waren er die door vervaardheid van vervolging of uit aangekleefdheid voor ouders en familie, insgelijks ofschoon niet van ketterij beschuldigd, uit de vrijheid waren gevlucht.

Bij den vreemden zonder fortuin, moesten sommige dezer personen, door armoede en gebrek overstelpt, hunne uitwijking duur bezuren. Dit bleef niet geheim en de trouwe poirters en de wethouders beklagden met reden hun lot.

Door de medewerking van den eerw. heer Lucas Laurenty, plebaan te Turnhout en landdeken van Herenthals, een vreedzaam en goede herder, welke, het is te denken, niet eens was met de willekeurige handelwijze of de aanbengers van den hertog van Alva (1), gelukte men

(1) Wij vermeene geene getuigschriften te moeten aanhalen, die nog familiën door hunnen naam zouden kunnen honen.

eenige uitgewekene schapen tot hunnen stal in vrijheid terug te brengen.

De ondervinding leerde dat het oud spreekwoord : *men jaagt den wolf uit het bosch om den beer te lokken*, geene onwaarheid was.

Het was dan ook dat de wethouders, onder die beproefde teruggesloede huisgezinnen de trouwste onderdanen en een steun voor de opgerichte beëdigde wacht mocht vinden.

Ter oorzake dat de eigendommen, zoo als men in de vorige verslagen heeft gezien, hier geene waarde hadden en voor een spotprijs werden verkocht, hadden zich vreemdelingen in de vrijheid genesteld, welke door hun ondeugend en luizaam leven veel last aan de vrijheid en het armwezen veroorzaakten.

Immers, zonder de meergemelde wacht, zoude men zeker in dergelijken tijd, wanneer men alle politie miskende, geene ordonnantie hebben kunnen doen nakomen, waarbij men eene strenge gevangenis toepaste op personen die van den Heiligen Geest (het armbestuur) bedeed wierden, en die zondags, 's heiligen- of werkendags bedronken, drinkende, spelende of tuischende in de herbergen gevonden werden. (2)

Wij zullen ons hier bij de landelijke gebeurtenissen bepalen en de heldhaftige feit van den dapperen colonel Mondragon voor de ontzetting van Tergoes (in Zeeland) of de mislukte scheepstochten op de Schelde van den Admiraal Sanchez D'Avila, om Middelburg te ontzetten, niet aanhalen. Over deze wapenfeiten, waardoor de Kempen niet te lijden hadden, leze men de vaderlandsche historie van J. David, waarin dezelve omstandig zijn verhaald.

Echter moeten wij kortheidshalve zeggen, dat wanneer

(2) Zie die zonderlinge ordonnantie onder de bijdrage litt. C.

men wist wat de Kempen aan de knevelarijen, rooverijen, brandstichtingen, in de 16^e en 17^e eeuw hadden onderstaan, men met reden zoude mogen vragen, hoe kan het zijn dat men nog zoo schoone dorpen in die streek vindt? (1)

---

(1) De stad Herenthals werd omstrecks 1578 gedeeltelijk afgebroken en afgebrand om haar te versterken.

1673

Men heeft in ons vorig verslag gezien, dat de prins van Oranje de belegering van Maestricht had belet en doen staken. De burggraaf de Turenne met het opbreken van zijn leger was het land van Westphaliën binnengerukt, om de staten van den hertog van Munster te bevrijden, terwijl de keurvorst van Brandenburg met zijn krijgsvolk den Rhy trachtte over te zetten, om zich met het leger van den prins van Oranje te vereenigen. De prins was langs den Maeskant opgekomen. De Turenne verijdelde deze voornemens, met eene brug over den Rhy te leggen en aldaar zich voordeel te versterken.

De keurvorst van Brandenburg in zijn voornemen mislukt, deed zijne krijgsliden langs den kant van Keulen optrekken, met het inzicht van die streek en het land van Munster te verwoesten en langs Friesland eene hulpzame hand te leenen.

De Maarschalk de Turenne die de gevolgen van deze voornemens beoordeelde, trok in allerhaast met zijn heir naar Wesel, alwaar hij ten rechten tijd aankwam. Immers de generaal Montecuculi, aan het hoofd der keizerlijken had reeds den bisschop van Munster gedwongen alle zijne steden aan hem over te geven.

Nogtans bij het aankomen van het Fransche leger, weigerde deze prelaat te gehoorzamen, en gaf aan zijne gouverneurs bevel van de steden niet over te leveren, hetwelk den keizerlijken generaal verplichte er zich met geweld meester van te maken.

Ondertusschen dat dit geschiedde, trachtte de keurvorst van Brandenburg het keizerlijk leger te vervoegen, maar de Turenne belette zulks. De Turenne bevoel aan de Renel met 2000 ruiteren Arenberg aan te tasten om de Brandenburgers ter rechter zijde te bevechten, terwijl hij met het overige van zijn leger vertrok om Unna (1) aan te vallen, welke zich op genade en ongenade overgaf en waar hij omtrent 1000 Brandenburgers gevangen nam.

De keurvorst voor de aankomst van het Fransch leger beschroomd, trok naar zijn land achteruit, latende aan den burggraaf de Turenne het graafschap van de Marck over.

Ondertusschen dat dit geschiedde, vreesde men nog niet zeer den oorlog in het land van Turnhout, en op den 6 Februari bepaalde de *gecoitteerde* van het land van Turnhout het getal kasseien dat ieder dorp voor de verlenging en het onderhoud van de vrijheids steenwegen te Grobbendonck zouden moeten afhalen om in Turnhout den vrijdom van het weggeld blijven te genieten :

Gierle moest er naar Turnhout brengen	5000
Vosselaer » » »	2000
Beersse » » »	3000
Merxplas » » »	4500
Lille » » »	5000
Wechel » » »	2600
Groote Rese » » »	2800
Ravels » » »	3000
Samen	27900

(1) Eene stad in Westphaliën.

In dezelfde zitting deed den hoofdschouteth Van Zoutelande kennen, dat den heer Tello quartiermeester te Brussel was overleden, en stelde voor dat het wel dienstig zoude wezen dat men met zijnen opvolger kennis maakte en hem een stuk lijnwaad vereerde, alsook dat men hem eene kopij van de bekomene sauegarde van 27 October 1670 zond, opdat hij de vrijheid en lande van Turnhout altijd indachtig zoude wezen bijzonderlijk met dezen ongerusten tijd. Dit voorstel werd in de volgende zitting van den 11ⁿ Februari aangenomen.

Op den 24^e derzelve maand besloten de wethouderen den volgenden Zondag twee beden en twee dobbel beden af te lezen.

Terwijl keizer Leopold met de ontevredene Hongaren veel te stellen had, deed hij in dezelfde maand Februari eene ordonnantie afkondigen, bevelende aan alle officieren en soldaten die in dienst van den keurvorst van Keulen en van den bisschop van Munster waren, van hunne regimenten te verlaten en bij zijne troepen dienst te nemen.

De keurvorst gaf hierop geen antwoord, maar de bisschop van Munster gaf een tegenbevel uit, waarin hij zegde, dat die afkondiging niet van wege de keizer kwam, maar wel door den hertog de Bonneville was bevolen, en dat hij in alle geval zijne onderdanen wel zoude bevrijden van de plagen waarmede men hen bedreigde.

Deze prelaat voerde zulk stoute woord, omdat de burggraaf de Turenne zijne staten bevrijdde, maar hij veranderde van toon zoohaast deze generaal verplicht was elders te worstelen.

Koning Lodewijk XIV, om den van de Hollanders ontvangen hoon te wreken, was in het begin des jaars ten velde getrokken. Hij deed vooreerst het kanaal te Brugge oversteken met 15000 mannen onder het geleide van zijnen broeder den hertog van Orleans, om belgzucht en argwaan aan de Spaanschen te veroorzaken.

De koning aan het hoofd van een ander leger rukte Brabant in, en vereenigde zich met den hertog van Orleans, doende een beleg voor de stad Brussel voorspellen.

De gouverneur generaal graaf de Monteray, welke naar Antwerpen was achteruitgetrokken, twijfelde niet of Lodewijk de XIV wilde de hoofdstad van zijn bewind overmeesteren, Hij riep zijne troepen die voor Maastricht lagen, naar Brussel terug en begunstigde hierdoor 's konings inzichten.

De prins van Oranje was met zijn leger de krijgslieden van den gouverneur generaal gevolgd en kampeerde omtrent Herenthals, alwaar de Turnhoutsche wethouderen, hem boven de wijnen die zij hem zonden, 4 koppelen kapuinen en eenen hamel vereerden.

Het blijkt uit de bijdrage litt. D, dat tot dan toe, de vrijheid Turnhout als een gelukkig oord werd beschouwd.

Immers men ziet daarin, dat om die reden er verschillende personen uit naburige plaatsen, door den oorlog gekweld, aldaar zich wilden vestigen. En dat de schout, schepenen en gezworen goedvonden van, in plaats van aan alle afgezetenen (vreemdelingen), die alhier kwamen wonen eenen borgtocht van 600 gulden te doen stellen, deze zouden gehouden zijn, in geval zij door de regeerders werden aangenomen, 60 guldens ten pand te stellen. Hierin was begrepen 4 guldens ten behoeve van Z. M. 8 voor de vrijheid en de overige 48 guldens voor den huisarmen, welke gelast werd de ontvangene sommen ten zijnen voordeele op intrest uit te zetten.

Op den 13ⁿ Mei machtigden de wethouderen den burgemeester Empsens, van op zijn crediet eene som van f. 1000 aan 4 o/o te leenen.

Daar de pachter van den Brabantschen landtol, Bertrami genaamd, te Antwerpen van de Turnhoutsche voerlieden,

niettegenstaande de vrijheidstolbrief, zoo wel bij het inkomen als bij het uitgaan tolgeld eischte, of bij weigering hunne geladene goederen in beslag nam, besloten de Turnhoutsche wethouderen op den voormelden datum van : Wanneer de voerlieden regelmatig hunnen tolbrief toonden en de pachter hun geen doorvoerbillet wilde geven, zij maar moesten doorrijden en in geval van in beslagneming zij de voerlieden zouden schadeloos stellen. Zij deden zelfs den pachter, om hunne privilegiën te handhaven, in Juli een proces aan.

De voorschepen L. Reyns en de secretaris J. B. Vanmeurs, werden gelast de rechten der ingezetenen te handhaven.

Gelijk men hiervoren heeft gemeld was door het wederroepen van de krijgslieden van den graaf van Monterai en den prins van Oranje, Maastricht van troepen ontbloot. De Franschen maakten hiervan gebruik en omsingelden deze sterkte welke genoodzaakt was, den 29 Juni, na 15 dagen opene loopgrachten, zich over te geven, kostende aan Lodewyk XIV 3000 mannen en aan de Hollanders 1200.

Na de inneming van Maastricht kon Lodewyk niets meer langs den Maeskant, waar alles onder water stond, uitvoeren, en hij vertrok, na eene bezetting te Maastricht te hebben gelaten, en waar wij hier verder zullen van gewagen, op den Elzas af met het voornemen van Strassburg bij verrassing, te overweldigen.

Den 15 en 16 Juni werden de regimenten *infanterie* van den colonel De Molenbas en van den burggraaf De Wagnies te Antwerpen ingescheept en naar Dort in Holland verzonden.

Het land van Turnhout moest voor de scheepvracht 449 gulden 7 1/4 stuiver bij brengen.

Middelerwijl dat dit geschiedde, deed keizer Leopold den 30ⁿ Augusti in 's Gravenhage, het verbond tusschen hem, Spanje en Holland gesloten, bekrachtigen. Leopold nam op zich van 30 duizend mannen op den Rhyn te stellen; Spanje van met alle zijne macht tegen Frankrijk te worstelen, en de Hollanders beloofden aan den Spaanschen koning, Maestricht weder onder zijne gehoorzaamheid te brengen, zoohaast zij die stad weder hadden veroverd; eindelijk van geen vrede of wapenstilstand te sluiten, zolang Frankrijk aan Spanje niet had teruggegeven dat Lodewijk XIV, sedert den peis der Pyreëen van dat land had overweldigd. Doch de Vereenigde Staten van Holland zijn nooit in staat geweest hunne beloften te volbrengen. Nogtans verjaagden zij de Franschen uit verschillende hunner steden niettegenstaande de hertog van Luxemburg dit wilde beletten.

Den 1° Augusti besloten de *gecoitteerde* van het land van Turnhout, andermaal het gewoon honorair (geschenk) aan H. H. prinses Amalia te zenden; en op den 29° derzelve maand werd den burgemeester Merten Steynen gemachtigd 600 gulden op zijn crediet te lichten voor een half jaar aan 5 o/o. En den 4ⁿ September, werden de wethouderen aangeschreven, dat zij bij *anticipatie* ten dienste van Z. M.^o XX en XL penning, beloopende tot 3292-7-9, het *contingent* voor Turnhout, ten kantore van den heer Parys te Antwerpen binnen de acht dagen moesten komen voldoen. En dat zij wanneer deze betaling promptelijk (dadelijk) geschiedde, zoude genieten 6 1/4 o/o. Zoo niet zij bij *parata executie* hiertoe zouden gedwongen worden.

Om van gemeld voordeel 6 1/4 o/o te genieten, besloten de wethouderen van de gemelde som op intrest op te halen bij den voorschepen Reyms.

Den 10ⁿ October werden de hoofdschouten van Turnhout en Santhoven door de gouverneur generaal graaf De Mon-

teray aangemaand om het getal karren te leveren die den kapitein Don Carlos Tuinenes zoude vragen om munitie brood te Lier te laden en te vervoeren waar hij het zoude bevelen en dit ten koste van de zeven kwartieren van Antwerpen. (1)

Omtrent den vijftienden derzelfde maand deed de graaf De Monteray de oorlogsverklaring tegen Frankrijk te Brussel bekendmaken, en den 20ⁿ kondigde men den oorlog tusschen Frankrijk en Spanje af.

Wanneer men het extract van de zitting der *gecoitteerde* van het land van Turnhout van 14 October overleest, en dat wij onder de bijdrage lll. F. mededeelen, kan men ontwaren dat zij nagenoeg de staatszaken van den tijd kenden. Immers zij nemen in die zitting het besluit van aan H. H. de prinses Amalia van Oranje, en aan haren raadsheer Helt te schrijven en te verzoeken, dat hare Hoogheid zoo goed zoude willen zijn en haar vermogen toonen bij haren zoon den prins van Oranje, om hare vrijheid en lande van Turnhout te willen bevrijden van heen en wedertrekkende oorlogstroepen. Mitsgaders van in geval van oorlog tusschen Spanje en Frankrijk bericht hiervan te willen geven, en de goedheid te hebben van door H. Hoogheids invloed en de tussehonkomst van den hertog van Brandenburg eene *sauvegarde* te bekomen, zoo als aan de *gecoitteerde* door den heer Blaespeyl, afgezant van genoemden hertog, hier te Turnhout zijnde, was te kennen gegeven.

Voormelde *gecoitteerde* gelasteden den secretaris van Turnhout den 19ⁿ derzelfde maand, om uit naam des lands hare Hoogheid prinses Amalia te gaan spreken en te bidden van aan het voormeld verzoek te willen voldoen.

(1) Zie bijdrage lll. E.

De secretaris werd insgelijks gelast van aan H. H. te vereeren acht koppelen kapuinen, en aan de heeren raadsheeren Helt en Martin ieder twee koppelen.

Nauwelijks was de secretaris der vrijheid naar den Haag vertrokken om zich van zijnen opgelegden last te kwijten, of de hoofdschout, rentmeester, schepenen, gezworen, oud-burgemeester, aalmoesnier, advocaten en andere aanzienlijke en gegoede burgeren, belegden eene vergadering om te raadplegen, wat middelen er ten gevolge van de haastige oorlogsverklaring van Spanje en Frankrijk, voor het welzijn van Turnhout dienden aangewend te worden.

In deze vergadering welke den 21ⁿ October plaats had, werd er met gemeene toestemming besloten dat: ten einde alle schaden en onheilen, die men zoude moeten onderstaan en te lijden hebben, als ook om de uitwijking der arme ingezetenen, welke in alle gelegenheden moesten worden voorgestaan; en tevens om alle verwoestingen in het belang der vrijheid en Z. M., zooveel doenlijk te beletten, men elkander de hand zoude leenen en behulpzaam wezen.

Overigens, en wanneer eenige van de ingezetenen van Turnhout, zoo verre deszelfs grondgebied zich uitstreckte, van de Franschen zoude worden gevangen genomen, dat deze zoohaast mogelijk ten koste der vrijheid zoude gelost worden (!).

Den 29ⁿ der opgemelde maand, werd er besloten dat het land (quartier van Turnhout) zoude lichten 2000 patacons.

Eenige dagen later ontvingen de wethouders van Turnhout, een bevel van Michaël Dumonceau gedagteekend uit Maestricht den 23 October, waarbij hij van wege den Franschen koning, aan Turnhout de volgende oorlogsbe-

(¹) Zie deze ondergeteekende beslissing onder de bijdrage litt. G.

lasting oplegde namelijk: 1° Het betalen van f. 574-11 stuivers en 2° Het leveren van 2298 rations voeding, bestaande uit 20 pond hooi, 5 pond strooi en 3 spinten haver, en bij gebrek aan hooi 37 pond strooi en 4 spinten haver, te betalen en te leveren op termijn (1).

Den 4ⁿ November werd er op het aandringen van burgemeester Steynen door de Turnhoutse wethouders besloten, genoemden Steynen te machtigen, van eene som van duizend gulden op zijn crediet te lichten. Zekeren Nicolaes Van Opstal gaf deze som voor een half jaar aan 4 1/2 o/o; deze moest dienen om den derden omslag van den 20^e penning te Antwerpen te betalen (2).

En in zitting van den 8ⁿ derzelfde maand, vonden dezelfde wethouders goed van den opvolgenden zondag twee bedden en zes lastbedden te doen aflezen.

Zoohaast het bevel van den heer Dumonceau, waarvan wij hiervoren hebben gesproken, alhier was aangekomen, had men de wethouders tegen den 14ⁿ November bijeen geroepen om daarover te beramen.

Men besloot in dezelfde zitting van, in deze omstandigheid van tijd, omdat het te vreezen was, dat de vrijheid of iemand derzelve enig ongeval zoude overkomen, van de gevraagde oorlogscontributie te voldoen, ten einde alle listen bij dagen en nachten van den vijand te voorkomen en Turnhout in welstand te houden.

De burgemeester Marten Steynen werd gemachtigd de noodige kapitalen hiervoor op zijn crediet te lichten. (3)

Voormelde resolutie was pas genomen, of het quartier van Turnhout ontving eenen staatsbrief van den gouver-

(¹) Zie bijdrage litt. H.

(²) Zie bijdrage litt. I.

(³) Zie bijdrage litt. K.

neur generaal graaf De Monterey, gedagteekend van den 15ⁿ en waarin dezen verbod deed van geene contributie aan den vijand te betalen. Dat hij aan eenige troepen had bevolen deze quartieren te beschermen.

Overigens had den hoofdschout van den advocaat Vandebroeck eenen brief ontvangen, kennisgevende dat Z. Exc. met den eersten met eenige cavalerie in deze quartieren zoude komen, om te onderzoeken op wat wijze men hen zoude behandelen.

Eindelijk dat het wel noodig zoude wezen, dat er twee afgezanten uit ieder der quartieren van Turnhout, Hoogstraeten en Gheel werden gezonden, om aan Z. Exc. voor te dragen de moeielijkheden die er konden voorvallen, enz.

De *gecoitteerden* van het land van Turnhout besloten in hunne zitting van 22 November dat : wanneer Z. Exc. omtrent het quartier zoude komen den hoofdschout en den rentmeester Pauli te gelasten, hem te gaan spreken over de geëischte belasting door den vijand. En in geval van beletsel van den hoofdschout, iemand uit de wet van Turnhout aan te stellen. (1)

Op den 30ⁿ November had den hoofdschout eene vergadering van de *gecoitteerde* van het land van Turnhout belegd, aan dewelke hij lezing gaf van eenen brief die hij had ontvangen van zijnen ambtgenoot van Herenthals, waarbij hij was aanzoekt geworden van dadelijk met den rentmeester naar Diest te vertrekken, om van den grave Derache de gevoelens van Z. Exc. te vernemen; verder kennis gevende, dat zij dit dadelijk hadden gedaan en langs Herenthals waren teruggekeerd.

(1) Zie bijdrage litt. I.

De hoofdschout en rentmeester berichtten vervolgens de vergadering, dat genoemde graaf een bevel had, waarin alleenlijk werd gesproken : « Van die dorpen die soude mogen

« contribuëren aen den vyant. To weeten liggende boven

« de stad van Diest, Herenthals en Turnhout en niet de

« dorpen daer achter liggende, noch oock van Hoogstraeten. »

« Ende gemerckt dese vryheit met de dorpen aen d'ander

« syde liggende nyet en souden mogen contribuoren, in-

« gevolgo 't selve ordere, soo is goot gevonden geweeet

« den heere rentmeester daer over te coitteren naer Brussel

« om daer over te gaen *doleren* aen Syne Excellentie om

« te hebben insgelyck de permissio van S. Exc. om te

« mogen contribuoren, te meer geconsiderert dese vryheit

« en d'ander dorpen egeene de minste rivieren, en syn

« hebbende, waer mede de selve souden connen oft mogen

« bevrydt worden tegen en van aenvallen van den vyant. »

« Gelyck oock de selven Hⁿ rentmeester op heden

« gemouveerd is en aen desen quartiere van alles van de

« intentie van Syne Exc. over de bekende contributie

« rapport gedaen heeft. »

« Bovendien is oock geresolveert, mits de aencompste

« van den heere Cauwenbergh van Maastricht dat wel

« dienstich waere de andere quartieren daer over te be-

« schryven om te comen binnen Castel en te sien dat

« men conde sien op wat voet, dat die ses duisend pa-

« tacons souden gevonden en omgeslagen worden, gelyck

« den heere hooft schouteth over hem is nemende 't selve

« aen die andere quartieren te adviseren. »

« Weleke volgende is geresolveert, dat den heere schouteth

« en rentmeester op Sondaege hun sullen laeten vinden

« binnen Castel by de andere *gecoitteerden*. »

Te Gasterle werd er vervolgens door de afgezanten van de zeven kwartieren voorgesteld van, ingeval van toestem-

ming, 42 duizend gulden om te slagen over dezelfde kwartieren om van de jaarcontributie van den vijand vrij te wezen.

Bij bevel van den gouverneur generaal van 12 December werden de zeven kwartieren van Antwerpen belast tot het dagelijks leveren te Mechelen, gedurende vier maanden, van 3000 rations, bestaande uit 16 pond hooi en 3 spin-ten haver.

Genoemd bevel bovatte dat deze levering op de te betalene onderstanden zoude worden gekort.

Men belegde wegens deze leveringen eene bijeenkomst van de hoofdofficieren der genoemde kwartieren op den volgenden Vrijdag in het Groenhuis te Lier.

In deze vergadering kwamen de hoofdofficieren der zeven kwartieren niet overeen. Die van Turnhout, Herenthals, Hoogstraeten en Gheel waren het eens, en scheiden van die van Santhoven, Ryhen en Arckel.

De eerstgenoemde kwartieren betoogden om afslag te verkrijgen :

1° Dat zij dagelijks belast waren met heen en weer-tochten van de troepen van Z. K. M. van Spanje, alsmede met die van den prins van Oranje. Dat er bijna niets voor hun vee in dit wintersaisoen overbleef en zelfs ge-noodzaak waren hunne *fourragie* elders te zoeken.

2° Dat dezelfde kwartieren uit ijver en ten dienste van Z. K. M. al twee reizen den 20ⁿ en 40ⁿ penning hadden vooruitbetaald, waartoe zij geld op interest hadden moeten ophalen.

En 3° Dat zij ook belast waren geweest met de be-taling van de karren en scheepsvrachten, dewelke tot eene merkelijke som beliep.

Niettegenstaande dit betoog wierd er door de gouverneur generaal, zijnde te Hannuyt provincie Luik, de volgende verdeeling gemaakt

Het kwartier van Herenthals moest dagelijks in de magazijnen van Z. M. te Mechelen leveren 553 rations.

Idem. Gheel	332	»
Idem. Santhoven.	327	»
Idem. Arckel	315	»
Idem. Reyen	434	»
Idem. Hoogstraeten	478	»
Idem. Turnhout	561	»

Samen. . . . . 3000 »

Uit deze verdeeling blijkt andermaal, dat men het land van Turnhout altoos als de welhebbendste streek van de zeven kwartieren van Antwerpen beoordeelde, ofschoon steeds schriftten aanduiden dat er groote armoede heerschte. Immers en alhoewel allen uitvoer van *fourragie* buiten 's lands bij ordonnantie van 17 Januari, en het stoken van brandewijn van granen den 16 Februari was verboden geworden, en de stokerijen verzegeld, koste het koren drie gulden de veertel.

In zitting van 28 December gaf de hoofdschout aan de *gecoitteerde* van het kwartier van Turnhout te kennen, dat de zeven kwartieren van Antwerpen uit Maestricht waren gewaarschuwd, dat zij voor nieuwjaar moesten betalen hunne belasting voor de *rations* en beden, en dat bij foute dier zij met afbrandingen werden bedreigd.

Hierop werd besloten dat den heere rentmeester dadelijk eenen *expressen* naar Antwerpen zoude zenden om door zijne vrienden eenen wissel te doen aankopen aan 1 of 1 1/2 o/o *courtage* voor de geeischte som te kunnen betalen. Overigens dat den rentmeester den volgenden Zaterdag

avond te Baelen zich zouden laten bevinden, om met de gecoitteerde van de andere kwartieren naar Maestricht te vertrekken.

Men nam ook in dezelfde zitting het besluit van de gecoitteerde te vergoeden en van hen in geval van gevangening door den vijand, kosteloos en schadeloos te lossen.

Ondertusschen dat het voorgemelde na de oorlogsverklaring geschiedde, hadden de keizerlijke met de Hollanders, na 8 dagen belegering, de stad Bonn overweldigd. De inneming van deze stad was hun van groot belang, omdat de keurvorst van Keulen, Bonn aan de Franschen had overgegeven.

De hertog de Turenne had alles wat in zijn vermogen was gedaan om den doortocht der keizerlijken te beletten, als zijnde overtuigd dat de prins van Oranje deze stad alleen niet zoude hebben durven aanranden. De Turenne trok eerst tegen den bisschop van Wurzburg op, die gedwongen werd het Fransch leger door zijne staten te laten trekken, overweldigde Asschaffenburg en verschillende kasteelen langs de rivier de *Main*, op welkers oevers hij zich in slagorde stelde om de Duitschen af te wachten.

De generaal Montecuculi hiervan onderricht trok over Wurzburg, waarvan den bisschop vrijen doortocht aan een afgezonden krijgshoop van zijn leger toeliet, welke een gedeelte van een convoi dat de graaf de Guicho met zijne troepen begeleide ontnam.

De keizerlijken die niet meer verhinderd werden, verwoegden zich bij de Hollanders en voltrokken hunne belegering, terwijl de burggraaf de Turenne het land van den Bisschop van Wurzburg verwoestte, omdat dezen prelaat den doortocht der keizerlijken door zijne staten had toegelaten, zonder na te zien of hij zulks had kunnen beletten.

Het oorlogs tooneel was nu langs dien kant verplaatst. Lodewijk XIV die alle zijne troepen noodig had, bevoel aan zijne gouverneurs die nog in de veroverde steden van de vereenigde staten van Holland waren, dezelve te verlaten, en de voornaamste sterktens in de lucht te doen springen, om zijne soldaten te doen trekken alwaar hij ze het meeste noodig had. Zijne bevelen werden uitgevoerd, en ter gelegenheid van dezen toestand van zaken zagen de Hollanders hun teenemaal ontslagen van de Franschen die de inwoners den laatsten stuiver hadden afgeperst.

1773

De eerste zitting der Turnhoutsche wethouders op 8 Februari, gelde andermaal over de eischen van den graaf De Pestre wegens den eigendom der gemeenteheden. In deze zitting gaf de schepen-voorzitter G. De Wilde kennis van een vertoogsschrift door genoemden graaf aan den souverainen raad van Brabant toegezonden, strekkende om de wethouders te verbieden van geene heiden meer te verkoopen, en van die welke hij wilde overnemen te doen waarden. Dit vertoogsschrift was ten adviese der opgemelde wethouders verzonden.

Hierop werd besloten van het gevraagd advies door de advocaten Zerezo en Dereus te laten opstellen, en den prokureur Vannoeteren te gelasten van dit in te dienen, om aan het hangende proces gevolg te geven.

Overigens werd den notaris Geerts met den heer G. Dewilde gelast van zich dadelijk naar Brussel te begeven en aldaar te verblijven tot dat de kwestieuze zaak zoude zijn geëindigd, ten einde in alle voorvallende zaken bereid te zijn inlichtingen te kunnen geven (1).

Waerlijk deze heeren konden niet voorzien dat de hun opgelegde taak onmogelijk was te volbrengen. Na eenige dagen te Brussel te zijn verbleven, keerden zij onverrichter zaken naar Turnhout weder en zagen nooit een einde aan het hangende proces.

(1) Zie bijdrage litt. M.

Door de ziekte van den secretaris Vloers, een der voornaamste grondeigenaren van Turnhout, en bijzondere tegenstrever van den graaf De Pestre en den hoofdschout De Fierlant, verkoelde eenigzins de verbittering onder de verdeelde burgers.

Sommige der goede ingezetenen, zoo wel van de eene als van de andere partij, begonnen waarschijnlijk na te denken, dat alle de proceskosten zoo wel nadeel aan de vrijheid als aan den graaf De Pestre veroorzaakten, en dat zij, die gelden op rent op het hertogdom van Turnhout aan den hertog Sylva de Tarrouca hadden gegeven, hierdoor ten slotte in hunne belangen moesten lijden.

Immers wanneer men de uitgaven des graafs alhier en de te betalen interesten in vergelijking bracht met de inkomsten van zijne heerlijkheid, namelijk : Den jaarlijkschen opbrengst van het Grooten Houtbosch, de Molens te Turnhout, te Raevens, Poppel, Gierle en Wechelderzanden met nog eenige andere opbrengende goederen en voorrechten, dan moest er zeker niet veel van overblijven.

Dat de hertog Sylva Tarrouca, waarvan Turnhout geene meldenswaardige voordeelen heeft genoten, een verkwister moet geweest zijn, of de uitgaven van zijn hof met zijne inkomsten niet goed bestierde, schijnt te blijken, uit den navolgenden staat, die de door hem opgehaalde renten aanduidt :

Het is om hulde aan de waarheid te doen, dat wij dezen staat hier inlasschen om reden er nog ten huidigen dage van onze inwoners zijn, die vermeenen dat de graaf De Pestre alle die schulden heeft gemaakt.

STAAT aanduidende de opgenomene renten door den hertog Sylva Tarouca en van Turnhout, ridder van het orde van het Gulden Vlies enz. op het hertogdom van Turnhout.

DAGTEEKING der RENTEN	NAMEN der GELDSCHIETERS	KAPITAAL in guldens wisselgeld	Aanmerkingen
5 Juni 1759	Do heer Barló	3000	Deze renten zijn meest alle ten instreste van 4% opgenomen.
22 Oct. 1760	" J. F. M. Lunden.	7000	
26 Nov. "	De w ^e P. De Meyer	1500	
12 Jan. 1761	W ^e G. Sanen	1000	
27 id. "	Het weeshuis der arme scholieren van S ^t Gudula en Finisterre te Brussel.	9450	
21 Feb. "	Broeder Van den Bempden pater der Alexianen binnen Antwerpen in behoeve derzelve Alexianen.	1000	
26 id. "	Ida en Catharina Karus te Antwerpen.	600	
8 April "	De cerw. heer F. De Man priester te Antwerpen	2000	
9 id. "	Peeter De Neus mombber van de kind van Agnes De Neus en tot derzelve kinderen behoef	Courantgeld 1380	
9 Mei "	Ad Guil. Corens te Antwerpen	Wisselgeld 600	
26 Aug. "	Jufv Anna Th. Vaes te Brussel	1000	
6 Oct "	W ^e Willem De Reghter op 't fort Lillo.	1200	

DAGTEEKING der RENTEN	NAMEN der GELDSCHIETERS	KAPITAAL in guldens wisselgeld	Aanmerkingen
9 Oct. 1761	Jufv. Joanna F. Muytinx te Antwerpen	1200	Deze verkocht later deze rent aan den notaris Verhoeven.
9 id. "	Jufv. Maria G. Neven te Antwerpen.	600	
12 id. "	Isaac Arbon te Lillo	2000	
17 id. "	Doctoer Loyens te Turnhout.	3000	
30 id. "	De raad Walt. Guil. De Wilde	2000	
9 Nov. "	Simon Plasmans.	2000	
13 id. "	J. B. Berchmans ten behoeve van Jufv. Francisca Muytinx	600	
25 Nov. 1761	Fred Vloers	2500	
15 Dec. "	Het kapittel.	1800	
9 Jan. 1762	N. Van Soust te Antwerpen	1000	
5 Maart "	Adriana Van Dommelen Turnhout.	900	
13 id. "	Joannes Catz te Antwerpen	1000	
16 id. "	Susanna Van Schaluyenen w ^e Van Noort	685-14 ¹ / ₄	
20 id. "	Jan Renier Vloers	1000	
31 id. "	B. Van Gestel w ^e Vloers te Gorcum	1000	
1 April "	Jonker P. F. Du Bois te Gent	800	
16 Juni "	Thomas R. Vloers	1000	

DAGTEEKING der RENTEN	NAMEN der GELDSCHIETERS	KAPITAAL in guldens wisselgeld	Aanmerkingen
20 Juni 1762	Van der Aura pastor Lichtaert	Couranigeld 3300	
22 Juli "	Catharina Carus te Antwerpen	300	
20 Jan. 1763	Jan Arnold Swaan	Wisselgeld 5000	
6 April "	J. F. Van Soust Ant- werpen	1000	
23 id. 1764	Het klooster van Aren- donck	2000	
17 Mei "	De kanonikersen van 't H. Graf	1000	
3 Aug. "	Het klooster van S ^{te} Agneeten te Arendonck	1000	
3 id. "	J. B. F. Bols	1600	
21 Sep. "	Ida Agnes Vloers	700	
10 Jan. 1765	F. J. Bruyninckx te Antwerpen	2000	
10 " "	Isabella M. Delight id.	1000	
10 " "	Jeronimus Delight id.	1000	
10 " "	Maria Janssen id.	1000	
10 " "	F. van Olmen. id.	600	
10 " "	Helena Perde. id.	400	
10 " "	Petronella Calis. id.	1200	
24 Juli 1765	Theresia Van den Affyn te Antwerpen	1200	
29 Jan. 1760	W ^e Van den Kieboom	800	
12 Maart "	Het klooster van S ^{te} Agneeten te Arendonck.	1800	

DAGTEEKING der RENTEN	NAMEN der GELDSCHIETERS	KAPITAAL in guldens wisselgeld	Aanmerkingen
12 Maart 1766	S ^t Pieters kerk (de we- kelijksche donderdagsche misse)	300	
12 April "	De fondatie der donder- dagsche misse.	1260-5	
14 " "	De Gilde van S ^t Nicolaes.	1800	
7 Mei "	Maria T. Van Olen	600	
17 " "	W ^e Van den Kieboom	2000	
21 " "	Adriana Van Dommelen.	1200	
12 Juni "	Het klooster van S ^{te} Agneetendael te Arendonck	1000	
23 " "	De kanonikersen van 't H. Graf	1000	
9 Juli "	Het klooster van S ^t Catharinenberg te Baerle- Hertog	4000	
29 Oct. "	Het kappitel van S ^t Pieters kerk	1200	
29 " "	Id. voor het beneficie S ^{te} Catharina	950	
4 Nov. "	Het klooster van S ^{te} Catharinenberg te Baerle- Hertog	6000	
4 " "	T. Coppens pastor van van hetzelfde klooster	700	

Om een gedacht van den landbouw alhier ten dien tijde te vormen en te kunnen oordeelen welke hoeveelheid koren (rogge) er omtrent werd gewonnen, laten wij hier eenen staat volgen die aantoot den opbrengst der verpachtingen van de koren tienden van 1773.

Men gelieve op te merken dat het koren (rogge) in 1772-1773 aan eenen middelbaren prijs van 3 gulden 6, tot 3 gulden 12 stuivers werd verkocht.

VERPACHTING der tienden van 't capittel over den oogst de anno 1773.

NAMEN DER TIENDEN (plaatselijke benaming)	NAMEN der PACHTERS	OPBRENGST der VERPACHTING S V H.	Aanmerkingen
Middelluchter Meir . . .	J. B. Wouters.	18-0-3	Men berekend vier hoogen voor een suster en een suster voor vier veertelen
Luchter Meir naest te Heysyde	Id.	18-0-3	
Id. naest Oosthoven . .	P. Kelders.	19-0-4	
Rabout ten noorden . .	Thys Melis.	23-2-2	
Id. ten zuyden	Mathys Wouters.	7-2-3	
Molethiende	Lodden Cornelissen	12-0-3	
Grooten Beyntel ten oosten	Peeter Clymans	9-0-4	
Id. ten westen.	Lodden Cornelissen	17-2-2	
Negenpael	Thys Wouters.	24-0-2	
Holstraet ter Weselacker naest de Hooght ten westen	Id.	22-0-2	
Id. naest Miert ten oosten.	Id.	16-2-2	
Holstraet ter Hooght naest de Weselacker	Thys Melis.	12-0-2	
Id. ter Hooght naest de kerk van Oud-Turnhout.	Jacobus Clymans.	20-2-2	
Papenbruggen naest Lokeren	Wouter Maes.	14-0-3	
Id. naest d'Aa	Hendrik Dancels.	11-0-2	

NAMEN DER TIENDEN (plaatselijke benaming)	NAMEN der PACHTERS	OPBRENGST der VERPACHTING S. V. H.	Aanmerkingen
Nabbeneygen	Jan Vanderheyden.	19-3-3	
Gene Severdonck naest de Calie ten oosten . .	F. Verryt.	16-0-3	
Id. ten westen	J. Vanlaer.	14-2-2	
Winkel	Ad. Sels.	24-2-2	
Dezen Severdonck naest de Calie ten oosten . .	Peeter Janssen.	16-2-2	
Id. ten westen	Boort Clasen.	19-0-3	
Veedyck ten oosten en ten noorden	Jan Verryt.	11-0-2	
Id. ten zuyden en westen.	Id.	15-2-2	
Groote Beke	Peeter Clymans.	12-2-2	
Honinck ter Meir naest Papenbruggen ten oosten.	Jan Van Gestel.	12-0-4	
Id. id. ten westen . .	Ad. Fleeracker.	16-0-3	
Id. naest de Santstraat.	Peeter Clymans.	26-2-2	
Dunthiende id.	Jan Van Gestel.	19-2-4	
Id. naest den Bruynen Stryt	J. B. Wouters.	18-0-3	
Bruynstryt ten oosten waer onder de Warande.	Jos. Keuppens.	13-0-2	
Id. ten westen	Ad. S'Jongers.	15-2-3	
Het Voortstestokt en Commerdael	Jan Lommelicus.	14-0-3	
Het Achterste Id	Id.	13-2-2	
Het voorste eyndt van de Heysyde	Marl. Boogaerts.	18-2-5	
Het achterste eyndt Id. .	J. B. Wouters.	19-2-3	

VERPACHTING der tienden van Champtraine
over den oogst van 1773.

NAMEN DER TIENDEN (plaatselijke benaming)	NAMEN der PACHTERS	OPBRENGST in GULDEN Gulden Hoogen	Aanmerkinge
Brooseynde ten zuyden.	J. B. Sips.	204-20	
Id. ten noorden.	Jacobus Borglis.	301-10	
Roy naest Arendonck ten noorden.	Peeter Luyts.	107- 7	
Id. ten zuyden.	Peeter Raeymakers.	202- 3	
Id. naest Corsendonck.	Peeter Luyts.	276- 5	
Oud-Turnhout naest het Brooseynde	Corn. Borglis.	300- 5	
Id. id. het Schorvoirt	Jacobus Sips.	192-10	
Het Heesken ten oosten.	Peeter Sels.	221- 8	
Id. ten westen.	Jan Geus.	228- 8	
De Hooge Darisdonck .	Peeter Peeters.	172-10	
De Leege Darisdonck naest het Schorvoirt .	Id.	178-10	
Id. naest Arendonck .	Carel Keveleirs	191- 3	
Clynen Bryntel . . .	Jos. Coppens.	152- 3	
Clyne Beeck	Jan Van Laer	105- 6	
Den Geerineck	Peeter Vogels.	185- 6	
Broekzyde	Peeter Kelders.	237- 4	

De lezer kan uit de voormelde verpachting der tienden oordeelen, wat de landbouwer van zijnen oogst, met zuren arbeid gewonnen, moest missen, en dat den alouden goeden tijd zoo als men hem noemt, niet benijdenswaardig was.

In den zomer voltooide men den afheiningmuur rondom het kerkhof op de Grootte Markt. Deze muur diende tot de voorname verschansing der Brabandsche Patriotten met den slag van Turnhout in 1789.

Den 16ⁿ October besloten de Turnhoutsche wethouderen, van op den ouden voet voorloopig 10 reële en 35 personele bedden te doen aflezen.

En op den 5ⁿ November werden door hen aan den chiruzijn M. Pasteyn eene verhooging van jaarwedde van 25 gulden toegestaan ten aanzien van het groot getal der behoeftigen en de overtallige ziekten. De verhooging geschiedde op voorwaarde : dat hij zoude gehouden wezen, alle de arme behoeftige te *cureren* die hem door de arm-meesters zouden worden aangewezen.

In Januari werd met het groot gelui in St Pieterskerk begraven het lijk van Mr Paulus Joachim Louys, en in December dat van jufvrouw Maria Anna Tiebos vrouwe van M. Melchoir Lambertus Van Gorkom.

Op het einde der maand November ontvingen de wethouderen van Turnhout van de heeren P. J. Cuylen en G. J. Delimpens, leden van den fiscalen raad van Brabant eene missive van den 26 derzelfde maand. Bij deze zegden zij belast te zijn te onderzoeken tot wat getal ieder mannenklooster der *mendicanten* binnen hunne *juridictie*, volgens hunne eerste aanleg mocht bestaan en tot wat getal, de religieusen van ieder der genoemde kloosters in het toekomende behoorde bepaald te worden.

Wij deelen deze missive, alsmede het gegeven antwoord door de wethouderen, dd^o 16 December letterlijk mede. Alleenlijk doen wij opmerken, dat wij vermeenen niet als bijdragen te moeten bekend maken de stukken waarvan in het antwoord onder n° 2, 3 en 4 wordt gewag gemaakt (1),

(1) Deze stukken zijn zeer uitgebreid.

aangezien men den hoofdinhoud derzelve aanraakt en er eene denkwijze over uit. Anders hebben wij over het bewijsstuk n° 2 geoordeeld, en waarvan wij kortheidshalve een extract onder bijdrage litt. N geven.

Men zal hierin zien dat den Spaanschen koning Philippus de IVe, ofschoon hij de prinses Amalia van Oranje, in het vergund *chartre*, zijne zeer lieve en welbemide nicht noemt, argwaan had, dat deze prinses doordien zij meest alle zomers haar verblijf voor eenen grooten tijd met haar gevolg te Turnhout nam, de geestelijken zoude verjagen, en dat de gereformeerde religie daar zoude willen komen nestelen, enz.

Gelukkigig werden de voorgevoelens van den Spaanschen koning of van zijne ministers niet bevestigd, en Turnhout heeft nooit zoo eene groote voorspreekster of weldoenster dan prinses Amalia van Oranje gehad.

OPGEMELDE STUKKEN LUIDEN. :

« Alsoo wy belast syn by brief van synne konincklyke hoogheydt
« te onderzoeken tot wat getal ieder mansclooster der mendicanten
« moghte wesen binnen UEd. jurisdictie volgens hunne primitive
« admissie, mede UEd. te hooren, om te weeten op wat getal van
« religieusen ieder clooster der voors. orders wesende binnen UEd.
« jurisdictie soude behooren voor het toecomende bepaelt te worden,
« om van den eenen cant te connen doen den Goddelycken dienst
« te versien aen den geestelycken bystandt ende voordese lasten,
« waer aen sy schuldigh syn te voldoen, sonder dat van eenen anderen
« cant het publiceek soude belast worden met voordeze religieusen, die
« ten eynde voors. niet noodigh en soude wesen; soo dient desen
« om UEd. te versoeken van ons zoohaest als het doenelyck sal syn,
« kenbaer te maecken, op wat getal ieder mansclooster der gemelde
« mendicanten (verstaen alle deghene die om almoessen gaen) soude
« voor het toecomende binnen UEd jurisdictie moeten gefixeert worden :

« mitsgaeders ons te informeren van het getal der religieusen dat
« ieder der selve cloosters vermochte te hebben volgens hunne eerste
« admissie. » Wy hebben d'eere van te syn

UEd. ootmoedighste en onderdaenighste Dienaeren,

De raden fiscaelen van Brabant,

(Get.) P. S. CUYLEN. G. J. DE LIMPENS.

Brussel, 26 November 1773.

Opschrift : Mynheeren die heeren de Borgemeester, Schepenen en de Raedt der stad Turnhout.

Seer edele ende eerw. Heeren,

« Wy hebben met alle mogelyck respect ontfangen UEd. ordens
« begrepen in UEd. altydt geëerde missive, met de welke deselve
« ons hebben gelieven te vereeren den 26 November Iestleden, waeraen
« met alle bedenkelycke submissie voldoende hebben d'eere van te
« seggen : Dat de voors. paters anno 1631 alhier hebben becomen
« eene residentie voor 7, 8 à 9 paters volgens het stuk alhier
« gevoeght N° 1. »

« Wy hebben hier maer een clooster van mendicanten, te weten
« de voors. paters Minderbroeders, van de welke wy hebben versoght
« hunne voordese admissiën, omdat deselve by ons niet gevonden
« worden apparentelyck door het afbranden van ons stadthuys voor-
« gevallen in February 1716. »

« De voors. paters eyndelyck aen ons versoeck voldaan hebbende,
« hebben ons behandicht copye van het octroy van amortisatie by
« ons te vorens nooyt gesien alhier gevoeght N° 2 »

« By dit octroy blyckt, dat deselve paters Minderbroeders maer en
« geadmittleert tot thien int getal volghens hunne primitieve admissie
« als synde in die tydt niet anders geweest als eene residentie. »

« Maria Princesse van Oragniën, vrouwe deser stadt ende lande
« van Turnhout, heeft by acte van prima February 1683, dit getal
« van thien geaugmentceert tot veertigh, als blyckt by het stuck
« hierby gevoeght N° 3 »

« Ten blyckt niergens dat onse voorsaeten daerover syn gehoort
« ofte daerinne geconsenteert hebben »

« De voors. Minderbroeders hebben ons ten selven tyde behandicht
« de memorie alhier gevoeght N° 4, de welke men hier articulatem
« is beantwoordende. »

« Den eersten artikel wordt geloofd datter anno 1441 eenighe
« Minderbroeders van Herenthals in die tydt binnen Turnhout syn
« geroepen geweest. »

« Den tweeden artikel bestaet oock in waarheydt, synde deselve
« paters bovendien t'allen tyde belast geweest *de siecken te besoccken*,
« gelyck in het stuck N° 2 oock naeder geseht wordt. »

« Dogh *dit siecken besoccken* wordt by hun op de gelughten buyten
« den steenwegh weynig gepractiseert, wes aengaende aen Syne door-
« luchtige hoogweerdigheydt Henricus Gabriël, bishop van Antwerpen,
« over conighe jaeren elachten syn geschiedt. »

« Dat den pater guardiaen daerover serieuselyck vermaent synde
« ende serieuze belofte gedaen hebbende 't selve te sullen naercomen
« men eventwel het effect van dese belofte niet en siet volgen,
« waerinne soude behooren te worden voorsien. »

« Den inhoudt van den derden artikel wordt oock geloofd, dogh het
« meriteert al eenige reflectie dat die voors. paters niet te voorschyn
« brengen de admissie van eerw. bishop van Antwerpen *Gaspar*
« *Nemius* aldaer beroepen, by ons nooyt gesien, de welke apparen-
« telyck hunnen last ende devoiren naeder sal extenderen. »

« Art. 4 voegen sy den act ofte oetroy hier voorgevoeght N° 2,
« beroepende daerby oock den act van vrouwe Maria Princesse van
« Oragniën hier voor gevoeght N° 3 »

« Dogh dit oetroy fixeert het getal van voors. paters niet hooger
« als op thien, alhoewel den voorsaet van de hertoginne Maria hun
« getal fixeert op veertigh. »

« Wy connen nergers bevinden dat onse voorsaeten in dit getal
« van veertigh geconsenteert soude hebben, ofte daer over oyt souden
« gehoort syn geweest. »

« Wy hebben by traditie dat gemelde prinsesse van Oragniën,
« alhoewel sy was van gereformeerde religie, voor de voors. paters
« ten uystersten genegen was. »

« De meerrest van het voors. stuck behelst het getal der paters
« hunne plichten, diensten, obligatiën, beden, enz, sy seggen daerby
« dat hunne religieusen actuelyck syn veertigh in 't getal, waeronder
« dertihien studenten, soo datter syn 27 paters de broeders daeronder
« gerekent. »

« Door het getal van thien paters, gelyck hunne primitive admissie
« medebrengh, en can soo nombreuse gemeynthe gelyck Turnhout,
« niet behoorelyck worden bedient. »

« Naementlyck op de feestdaegen, als wanneer deselve paters assis-
« teren op de omliggende dorpen als Oud-Turnhout, Poppel, Aren-
« donck, Weelde, Raevens, Baerle, Merexplas, Vosselaer, Beersse, enz »
« Soo datter op die daegen binnen de vryheydt geen enen
« bichtvaeder soude wesen om dese gemeynthe te assisteren. »

« Oordeelende daeromme (onder oodmoedighe correctie) dat het
« getal van paters gelyck die actuelyck syn, in residentie binnen
« Turnhout ten hooghsten noodigh is, om dese nombreuse gemeynthe
« te assisteren. »

« Ende dat ten tyde van contagieuse sieckens (waeraen dese gemeynthe,
« door de soete locht, diekwils subject is), het voors. getal selfs niet
« suffisant soude wesen om dese gemeynthe met haere geluchten ende
« omliggende dorpen te bedienen. »

« Men seght nombreuse gemeynthe omdat deselve bestaet in eene
« groote etendue, veele geluchten ende in omtrent de acht à negen
« duysent communicanten, synde de distantie van den suyden tot den
« noorden van omtrent twee ende een halve ueren, ende van den
« oosten tot den westen ruym twee ueren, waertoe geene andere
« geestelycke bedieninghe is, als binnen Turnhout enen plebaen, enen
« onderpastoir en enen derden heer, ende binnen Oud-Turnhout
« enen pastoir en enen onderpastoir, behoudelyck binnen Turnhout
« nogh twee à drye voluntairen de welcke bicht hooren sonder
« obligatie nochtans, welke vyf voorgaende heeren competentie trecken
« van 't capittel, welck capittel als primitive pastoors, besitten twee
« derden ende die van Commanderye van Terbraeken diel Chautrain
« het resterende derden van de thien deser jurisdictie »

« Ende wat raecht de studie van philosophie, bestaende in dertihien
« fraters, de voors. religieusen seggen, dese fraters ten hooghsten
« needich te wesen tot het onderhoudt van hunne choor, ende dat
« dese choor volghens hunnen regel moet worden onderhouden. »

« Tot Herenthals syn geene studenten, ende de choor wordt aldaer
« eventwel onderhouden, synde aen dese gemeynthe indifferent ofte sy
« choor houden ofte niet »

« Het eenighste tghene onse gemeynthe interesseert, is den dienst
« die de paters aen gemeynthenaeren doen, maer niet de choor van
« de studenten ofte fraters. »

« Ende indien het getal van voors. fraters verandert' wirde in
« paters, de gemeynthe ende omliggende dorpen souden loffelycker
« connen worden bedient, ende sy souden indien gevalle oock al choor
« connen houden, ende de studie van philosophie connen placieren
« daer deselve te voorens is geweest. »

« Vertrouwen dat UE. hier uyt sullen sien tot wat getal heeft
« beloopt het clooster van de paters Minderbroeders alhier volghen.
« haere eerste institutie, tot wat getal hetselve actueelyk beloopt, ende
« tot wat getal hetselve soude behooren gefixceert te worden voor het
« toecomende. »

Verhopende hiermede voldoen te hebben aen UEd. voors. ordres
hebben d'eere ons te teekenen met alse mogelyk respectende submissie
onder reserve.

Seer eerw. ende edele Heeren,

Van UEd. de oodmoedigste ende onderdaenigste dienaeren die hoof-
schoutelh, schepenen, gesworens ende gecommiteerde gegoydens recom-
manderende l'corpus der stadt ende vryheydt Turnhout.

Ter ord^{tie} van deselve

(Get). J. B. VAN GASTEL, Secretaris Substitut.

BIJDRAGEN

A

D'INGESETEN VAN DE DORPEN VAN BLADEL, REUSEL EN NETERSEL

Allen de ghenen die dese tegenwoirdighe letteren van certificatie
sullen zien oft hooren lesen saluyt :

Wy schepenen der poort en vryheit van Turnhout doen condt
en kennelycken eenen ygelycken certificeeren voor de gerechtighe waer-
heydt dat d'ingeseten van de dorpen van Bladel, Reusel en Netersel,
zyn ter ordonnantien van Mr La Motte en Sr Sebastiaen de Garanaya,
commissarissen van zynder Ma^{te} daertoe scriftelycken geordonneert
belast en bevolen geweest binnen der voors. vryheydt van Turnhout
tot subsidie en onderhoudenisse van de compagnie lichte peerden van
Monsr de Vergy, gouverneur van Bourgonnien, zekeren daghelyxen
taux van haver en stroo waer toe zy duerende den tyt van een halven
jaer dat de vs. compagnie lichte peerden binnen den vs. vryheydt in
garnisoen gelegen hebben, geleverd hebben de quantiteyt van een
hondert LXX vtelen haever en sess duysent XVI busselen stroys, ende
den boven noch ter gelycker ordonnantie geleverd tot onderhoudenisse
van compagnie van Don Cæsar Damalos, binnen der vs. vryheydt voor
den tyt van LVIII dagen de quantiteyt van I C XVI vtelen haver
en XVII C XXXVIII busselen stroys, al achtervolgens den register dat
gehouden, sonder argelist, ende want het goddelyck en redelyck is
der waerheydt getuygens te geven sonderlinge des vsocht' zynde zoo
hebben wy schepenen voirs. den zegel ter zaecken der vs. vryheydt opt
spatium van desen doen drucken op den XXVI dach Decembry 1573.

B

EXTRACT UIT DE RENTMEESTERS REKENING.

Ghesworen wachte Convoyen en Bodeloon,

Alsoo in den dangerousen tyde van Trouble de rebellen de platten landen glans ende geheelycken overliefen vangende ende spannende den ingesetenen met dreygementen van herwisschen van brande zoo int generael als particulier, ende daer jegens van des hoeffsweghe contrarie edicten en verboden waeren gedaen van sulcx nyet te doen oft tattereren op pene van lyfstraff en confiscatie van den goede met incurrentie van indignatie van Z. M. Soe is by schouletth rentmeester schepenen ende gesworen deser vryheyt (voorsiende nu by spiegele van heuren nabueren de inconvenienten en geheele bederfensisse die de voors. vryheyt daer by in tyden en wylen zoude mogen comen te lyden) ende om sulcx te verhoeden) eendrachtelyck veraccordeert ende hebben gesloten tot resistentie van sulcx ende tot subsidie en stercenisse van de dagelyxe borgherwacht mochte deputeren ende te kieser zekere floeexe dapper jonghe binnen borghers oft gesellen tot een gelouwe gesworen wachte, die (boven heure dagelyxe wachte) altyt ten dienste harer Maj. ende vryheyt heur bereet zouden moeten vynden, waer op de selve midtsgaders op sommige andere poincten in heuren artykelbrief begrepen oeyk eedt gedaen hebben, en hebben voor djaer LXXIII, beginnende prima Octobris volgende den eersten boeck van afrekening verdient en van den rentmeester ontfangen 1217 rinsg. 15 st.

C

EXTRACT UIT HET KEURBOEK.

Item is oeyk van nu voirdaen voor eeuwighe verbot van sheeren ende der vryheyt wege verboden en geinterdicteert dat hun nyemant van den proviseurs des heyligeest oft andere dye der charitaten eenichsins genietende zyn, en sullen mogen op Sondaghen, Heilige daghen ende werkdaghen sitten drincken in herberghen oft andersints, ende aldaer hun droncken drincken, gelyck men dagelycx tot nog toe tot grootere schandalisatie van een yegelyck, en principael dye tot

distributie van den charitaten souden moghen geneycht zyn, heeft sien geschieden, verwyten God almachtich zyn lyden, ende anders nyet vloeckende en bandende dan oft zy Toreken en Joden waeren, laetende hun huysvrouwen en kinderen thuys van honger en commer vergaen, op pene van ghene die men 't Sondaechs en 's Heylichdaeghs in de herberghen oft andersins vint droncken drincken, dat men deselve sal setten in den dieffeuyt den tyt van acht daghen te water en te broode. Ende dye men Swerdaechs vint droncken drincken den tyt van XIII daghen. Ende dye men vint tuyssehende en spelende, oft dat wordt achterhaelt, den tyt van drye weken. Ende denboven noch staen tot arbitrale correctie van schouth en schepenen. En zal de proviseur van den heyligeest oft gasthuysse ter tyt wesende, soo dat by schepenen zal worden geordoneert sonder cost oft last van heeren vs. 't water en broot besorgen en betaalen.

D

Alsoo bevonden woort datter verscheide afgesetenen trachten te comen wonen binnen dese jurisdictie, te meer terwylen deselve genoodtsaecht woorden (soo het scheynt door de oorloge in de naerbuurige plaetsen haere respectieve jurisdictien te vlaeten, en om in alles daer inne goede ordere te stellen soo by scouteth en schepenen en geswoorens, ierst gehadt advies van rechtsgeleerde goet gevonden en geresolveert dat alle afgesetenen willende alhier comen wonen, sullen (in plaetse van te stellen voor borchtochte ses hondert guldens) gehouden syn, soo deselve by de regeerders alhier sullen geadmitteert syn, te geven en namptiseren sestich guldens daer inne begrepen vier guldens ten behoeve van syne Con: Ma' en acht guldens voor dese vryheyt en de rest der voors somme wesende achtenveertich guldens t'applieren en te geven aen den huysarmen alhier, metten vstaende nochtans dat deselve somme terstont sal worden vuytgeselth voor den voors. huysarmen en de jaerlyksehe interesse van dyen comende te procederen sal blyven voor den selven huysarmen, om 'tweck alles t'effectueren, soo woort daer over last en procuratie gegeven aen den secretaris alhier om metten den heere Advt Van den Broeck, wesende Raedt deser gemeynthe daer over een ordonnantie te concipieren en deselve ten Hove te doen ratificeeren, om deselve

becomen hebbende alhier te doen publiceren en deselve alsoo achtervolgen.

Actum in Collegio dominorium desen 24 April 1673.

(Geleekend) door de schepenen en gezwoeren)

E

Sop Exc. ordonne au nom de sa Majesté aux Escoutteller de Sant-hoven et Turnhout de faire fournir par ceux des quartiers de Sant-hoven et Turnhout la quantité des Chariots que leur dirat le capitaine de Chevaux entretenu Don Carlos Tuinenx, propres a charger du pain de munition de la ville de Lierre, la part ord. leur sera ordonné ordonnant sa dite Exc. que les fraix des dit Charriots se deburont payer à la charge de la gnalité des sept quartiers d'Anvers.

Fait à Anvers le 10 d'Octobre 1673.

Signé Ex. Conde de Monterey, etc

F

ZITTING VAN 14 OCTOBER 1673, HET LAND VAN TURNHOUT.

Is oock geresolveert wel dienstig te wesen te schryven aen H. H. en oock den heere Raedt Helt, ten eynde de goetheyt van deselve haere Hoocheyt soude willen wesen haere authorityt te thoonen in 't versoeck, ten eynde deselve soude willen sryven aen syne doori. Hoocheyt dat den selven soude regard willen nemen op dese vryheyten en haeren lande van Turnhout, opdat deselve bevreydt soude mogen worden van eenige passerende ende repasserende trouppen van oorloge, mitsgaeters oock te adverteren (in cas van oorloge) tusschen Spagniën en Franckryek, de goetheit der selve te willen wesen te procureren door haer als oock d'intercessie van Hertogh van Brandenburg eene sauve garde de heeren gecooiterte bekend, te meer geconsidereert den heere Blaespeyl, afgesant van voors. Hertogh van Brandenburg, 't selve cortelinge hyer synde proponeerde door deselve intercessyen connen becomen te worden, allen 't welk de secretaris gelast wort by missive te adverteren.

G

In de vergaderinge van schoutelth, rentmeester, schepenen, geswoeren, oud-borgemeester, almoessenier, advocaten en andere gequalifeseerde ende meeste gegooide deser vryheyten is goetgevonden, mits de tegenwoordige conjuncture van perplexen tyde, veroorsaect door de subite publicatie oft aensgginge van oorloge, ende dat ter dier oorsaecke dese gemeeynte niet en soude vlaeten worden van de principaelste gegooide en geinteresseerde als andere die aen selve in sulcken gelegentheyten souden connen dienstich wesen, ende mede helpen vhouden de schaeden, ende onheylen, die deselve soude geschapen syn te onderstaen, ende te leyden, met 't verloop der arme ingesetenen die in alle occasiën moeten voorgestaen worden ende diergelycke verwoestinghe beletten soo veel het doenelyck is, als streckende sulcx tot merkelyken dienste van Syne Ma' ende het gemeyn welvaert deser gemeeynte en om dyen aengaende alle questien ende difficulteyten voor te comen, die souden connen voorsaect worden ter occasie van lossinge, die soude moeten geschieden in cas, eenige van de ingesetenen deser stadt ende vryheyten ('t gene Godt verhoede) quamen van de fransche volckeren geapprehendeert ofte gevangen te worden, soo is geresolveert en vastgesteld, dat in cas eenige van selve ingesetenen binnen dese stadt en vryheyten, Outturnhout oft Clockslach der selver plaetse behelsende, 't saemen soo verre de jurisdictie van Turnhout haer is extenderende van de fransche volckeren quamen gevangen te worden, dat dese oft in commissie en dienst van vs. stadt en vryheyten met de vs. jurisdictie van dyen ten coste, van selve gemeeynte sullen gelost worden, ende dat soo haest 't selve doenelyck sal wesen.

Actum ter vergaderinge voorschreven en by deselve onderteeckent desen eenentwintichsten October 1673.

(Was geleekend) P. Van Zoutelande, Marc. Pauly, Laurens Reyns, Jan Schryvers, Nicolaes Loomans, Jan Nuyens, Guilliam Diest, Symon Vueghs, Symon Hoevenaers, Jacob De Brouwer, J. Mallans, C. Keersmaeckere, Jan Baptist Van Meurs, C. Clymans, Christian Mallans, P. C. Cleymans, Jan Van Liefdael, † handmerk van Merten Steynen, tegenwoordig borgemeester, velaerende niet te connen schryven, Bavo Stynen, Maertens soon, M. Nyssens.

H

DE PAR LE ROY, MICHEL DUMOUCEAU.

Estant pour le service du Roy dans les Places de Maestrecht et Maeseick, ayant la direction des Contributions du Brabant, de la Gueldre, Pais de Limbourg, et dependances.

Les Espagnols ayant exerce des actes d'Hostilité sur les Subjets du Roy, et sur les Terres de l'obeissance de sa Majesté :

Les habitans du Bourg de Turnhout quartyer de Turnhout, font taxez pour leur contributions pendant trois Mois, à commencer depuis que les Espagnols ont fait des actes d'Hostilité sur les Subjets du Roy, et sur les Terres de l'obeissance de sa Majesté, à la somme de cinq cents soixante quatorse Florins, vuze soler et deux mil deux cents quatre vings dix huitte Rations de Fourage composées chacune de vingt livres de Foin, cinq livres de Paille, et trois Picotins d'Avoine, dont les dix font la Mesure de Maestrecht; et au defaut de Foin, trente sept livres de Paille, et quatre Picotins d'Avoine, qu'ils payeront et fourniront, sca-voir presentement lesdits 6e LXXIII st. XI s. et XIe XLIX Rations, et les XIe XLIX rations restantes dans la fin du Mois de Decembre prochain, le tout ez mains du Sr. Tallon, Commis du Tresorier de l'extraordinaire des Guerres, et Commis à la recepte desdites Contributions, qui leur en donnera ses Quittances, et des Sauvegards, pour leur servir de seureté contre les courses des Troupes de sa Majesté A faute dequoi ils y seront contraints par toutes les rigueurs de la Guerre. Fait à Maestrecht le 23 Octobre 1673.

DUMOUCEAU.

4 NOVEMBER 1673.

Alsoo den borgemeester Meritten Steynen aen de regeerders deser vryheyt instantelyck hadde te kennen gegeven, dat den selven op den derden omslach van twintigsten penninck maer en hadde getelt eene somme van duysent tweentseventich guldens op den Comptoire binnen Antwerpen, en dat oversulex ingevalle van egeene preciese betaelinghe binnen cortte daegen, dese vryheyt tot satisfactie van totale soo gedreyght woort geexceuteerd te worden en dat voor sulcx

alsoo t'gelt metten eersten moet gescoten worden en terwylen de consideratie is van dese onderteekent hebbende, dat t'gelt soo haest vuyt de goede lieden nyet te becomen en is, soo ist aen voors. borgemeester toegestaen en vaccordeert eene som van duysent guldens op syn crediet op te lichten gelyck hy doet mits desen van Nicolaes Van Opstal, à raison van vier guldens ten hondert en dat voor een half jaer, waervan de gemeynthe voor den selven termyn hem sal goed doen als vs. is, actum desen 4 November 1673.

(Geteekend) Jan Schryvers, Nicolaes Loomans, Jan Nuyens, Guilliam Diest, Jan Vueghs, Symon Vueghs, Symon Hoevenaers, Jacob De Brouwer.

K

11 NOVEMBER 1673.

Alsoo dese stadt en vryheyt Turnhout wégens die van de stadt Maestricht geminaceert was, dat in cas dese vryheyt haer nyet en was begevende in dese conjuncture des tyts van oorloge in contributie aen den coninck van Franckryek, dat te beduchten soude wesen eenich ongeval aan dese vryheyt oft iemant van deselve soude overcomen, welke volgende soo is ten lesten versien dat (om alle listen by daegen en nachten van den vyant te voorkomen en de vryheyt in welstant te houden) voor dese dry maenden expirerende ultima Xbris van desen jaere, dese voors. vryheyt heeft en moet contribuieren aen dye van Maestricht en Maseyck eene somme van een duysent seven hondert vierehtsestich guldens, welke somme by de ondergeschreven dese onderteekent hebbende geresolveert is, dat den borgemeester Meritten Steynen voor een jaer op syn crediet oplichten sal, mits betaelende daer van den interesse tegen vyff gulden ten hondert, gelyck hy op heden datum deser ingetrocken heeft eene somme van vyff hondert sesendertich gulden 12 st. $\frac{2}{3}$, welke somme compt te procederen van seeckere verscheyde cappitaele penningen aen Laur. Van Broeckhoven als gewesene H Geestmeester afgelegh als blyckt by syne gedaene rekeninghe folio 07 vso van ontfanck soo dat den interesse der vs. cappitaele penn. by den voors. borgemeester aen den H. Geest sal moeten worden betaelt, waervan den iersten termyn van betaelinghe vallen sal op 11 November 1674.

Item om te furneren alnoech eene somme tot betaelinghe van 1764, soor is alnoech opgenomen eene som van 500 guldens in ducatonen van de gelycke kinderen en erfgenamen Augustyn Moons tegen 5 ten hondert

Gelyck alnoech (om de somme totale te vinden) is opgenomen, eene somme van 400 guldens van Nicolaes Van Opstal aen 4 %.

Item noch 327 gulden 8 st. van voorschepen Reyns aen 4 $\frac{1}{2}$ %, enz., enz. (Geteekend) door voormelde wethouderen.

L

22 NOVEMBER 1673.

Ingevolge de resolutie van 18 November ll. syn voluntairlyck gecompareert Laureys Reyns, enz., enz.

Alle gecommiteerde der stadt, lande ende quartiere van Turnhout.

Aen de welcke den heer hoofschouteth heeft voorgelouden seeckeren missive van Syne Exc. Comte Monterey de date 15 November 1673, onderteekent Verreycken waer by de selven was verbiedende egeene betalinge van contributiën te doen aen den vyant, ende dat hy hadde gecommiteert enige troupen om dese quartieren te beschermen; voorders heeft den selven heer hoofschouteth aen selve oock voorgelouden seeckeren missive van den heer Adv^t Van den Broeck, dd. 19 November 1673, waer by den selven was adviserende, dat syne Exc. aen selven hadde genotificeert dat men in geen voorder tractaet van contributie metten vyant soude treden, en dat syne gen: Exc. metten eersten met enige cavalerie in dese quartieren sal verschynen, om aldaer te examineren in wat voegen d'ingesetenen hem soudent gouverneren, oversulex wel noodich soude wesen datter twee uitle quartieren van Turnhout, Hoochstraeten en Geel werden gecointeert, om alsdan aen Syne Exc. voor te dragen alle difficulteyten, die weleke mogen voorvallen, etc.

Is geresolveert dat ingevalle Syne Exc. is comende ontrent dese quartieren, dat den heere hoofschouteth beneffens den heere rentmeester Pauli hun sullen laten vinden by Syne Exc. vs. om metten den selven te spreken over het aenschryven van den vyant in het sellen der contributiën en in cas van belet van vs. hoofschouteth dat in des sels plaets sal yemant gecommiteert worden uitle wet van Turnhout.

M

8 FEBRUARI 1773

Op de convocatie van den president schepen syn ter schepene caemer gecompareert die heeren schepenen, gezworene ende gecommiteerde uyl de gegooydens deze onderteekent hebbende aen de welcke den heere convocant is overleggende seecker request gepresenteert in den souver; raed van Brabant wegens den heere grave De Pestre tenderende primo tot interdictie van geen heyden te vercoopen, en 2° versoeckt ordonnantie voor dat wy soudent procederen tot scattatie van alle de heyden door hem alle de selve overgenomen te worden, ende voorts ingevolge het request als nu voorgelesen welk request is versonden tonsen adviese waer op UEd. resolutie versoght wordt.

Waerop is geresolveert van advies te laeten opstellen door de advocaeten Zerezo en Dereus ende selve te dienen door den procureur Vannoeteren die daer toe gecommiteert wordt mits desen.

Dan sal de instructie soo veel doenlyck wegens de gemeynte besoght worden soo haest mogelyck.

Voorts wordt oock voorgedraegen dat den procureur Vannoeteren heeft laten weten dat den raedt Otto aen hem gassureerd heeft van onse saek over den eygendom eerstdaeghs te sullen rapporteeren soo is geresolveert van soohaest men sal weten dat deselve in rapport gaet te committeren gelyck gecommiteert wordt mits desen den notaris F. C. Geerts beneffens den convocant en der van hun int particulier om sich aenstonds naer Brussel te begeven ende aldaer te verblijven tot dat de saek sal wesen geeyndicht om in alle voorvallende saeken paraet te syn gelovende ende verbindende als naer recht.

Aldus geresolveert desen *ut-ante*.

(Get.) G. Dewilde voor 't eerste lit. J. Stappers, J. F. Verstylen, P. G. Snyders, Jacobus Soeffers, Adriaen Metten. J. B. Robert, Francis Doekx, J. Devisser, J. B. Loyens, Adriaen Stakenborghs, W. D. Clymans, F. Verheyden, Joseph De Meyer.

N

Philippus by der gratie Godts coninek van Castilliën, enz. enz. saluyt doen te weten, dat wy hebben ontfangen de supplicatie van den eerw. heer provinciael en andere van de order der Minderbroeders, enz.

Dat de stadt ende lande van Turnhout tegenwoordigh was toebehoorende 't sedert het tractaet van den vrede aen onse seer lieve ende welbeminde nichte de Princesse Douarière van Orange (in de admissie oock geconsenteert hebbende) en alwaer deselve bynaer alle somers voor enen grooten tydt was nemende haere residentie met die van haeren Suite, hetgene ontwyfelyck soude veroorsaeken, alsoock het verjaegen van de geestelyckhydt tot dese aengrensende quartieren, soo van de Meyery, Barronny van Breda als Marquisaet van Bergenop-den-Soom; dat die van de gereformeerde religie aldaer soudent willen comen nestelen ende allenskens grosseren meer en meer : om waerinne te versien ende d'inwoonders van Turnhout voorts te doen genieten het effect van hunne beloften salicet alle soorten van geestelycke exercitiën hetghene de verthoonders in effecte onmogelyck was te doen, ten waeren sy alvooren waeren versien van wooninge, convent ende badenkeuke, daerom die verthoonders seer ootmoedelyck dat wy gedient soude wesen hun tot hetghene voors. is te verleenen; brieven van amortisatie in sulcke cas dienende waerom soo ist dat wy desen enz. ende besonderlyck dat hetselve geschiede sonder cost of last der voorsz. stadt en vryheydt van Turnhout, enz.